

Registreren is regisseren

De registratie van de ontwikkeling van de kinderen van groep 1 en 2 op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen

Naam: Engelen van Westing
Studentnummer: S1030832
Emailadres: S1030832@student.windesheim.nl
Modulenaam: 9SO.PRAKT
Datum: juni 2011
Naam docent: Robert Jansen

Inhoudsopgave

Samenvatting	p. 4
1. Inleiding	p. 4
1.1 Verlegenheidssituatie	p. 4
1.2 Doelstelling	p. 5
1.3 Centrale vraagstelling	p. 5
2. Theoretisch kader	p. 6
2.1 Inleiding	p. 6
2.2 Het bijhouden van een registratie voor groep 1 en 2	p. 6
2.3 (Voorbereidend) taal	p. 7
2.3.1 Risicofactoren op het gebied van (voorbereidend) taal	p. 8
2.4 (Voorbereidend) lezen en spellen	p. 8
2.4.1 Risicofactoren op het gebied van (voorbereidend) lezen en spellen	p. 9
2.5 (Voorbereidend) rekenen	p. 9
2.5.1 Risicofactoren op het gebied van (voorbereidend) rekenen	p. 10
2.6 Weerstand tegen interventies bij kleuters	p. 10
2.7 Samenvatting	p. 11
3 Opzet van het onderzoek	p. 13
3.1 Onderzoek naar de theorie	p. 13
3.2 Onderzoek naar de praktijk	p. 13
3.2.1 Vragenlijst leerkrachten groep 1 en 2	p. 13
3.2.2 Vragenlijst leerkrachten groep 3	p. 13
3.2.3 Semigestructureerd interview met de intern begeleider	p. 13
3.3 Onderzoek naar schoolplan of schoolgids naar informatie over 'passend onderwijs'	p. 14
3.4 Overeenkomsten en verschillen	p. 14
4. Resultaten van het onderzoek	p. 15
4.1 Inleiding	p. 15
4.2 Onderzoeksvraag 1	p. 15
4.2.1 Deelvraag a	p. 15
4.2.2 Deelvraag b	p. 15
4.3 Onderzoeksvraag 2	p. 15
4.3.1 Deelvraag a	p. 16
4.3.2 Deelvraag b	p. 16
4.3.3 Deelvraag c	p. 17
4.3.4 Deelvraag d	p. 17
4.4 Onderzoeksvraag 3	p. 17
4.4.1 Deelvraag a en b	p. 18
4.4.2 Deelvraag c en d	p. 24
4.5 Onderzoeksvraag 4	p. 25
4.5.1 Deelvraag a	p. 25
4.5.2 Deelvraag b	p. 26
4.5.3 Deelvraag c	p. 26
4.5.4 Deelvraag d	p. 27
4.5.5 Deelvraag e	p. 28
4.5.6 Semigestructureerd interview met de intern begeleiders	p. 29
4.6 Informatie over 'passend onderwijs' in het schoolplan	p. 29
4.6.1 'Passend onderwijs' op de Gabriëlschool	p. 29
4.6.2 'Passend onderwijs' op de Vuurvogel	p. 30

<u>5. Conclusies en aanbevelingen</u>	p. 31
<u>5.1 Inleiding</u>	p. 31
<u>5.2 Conclusies</u>	p. 31
<u>5.3 Reflectie op de uitkomsten</u>	p. 32
<u>5.4 Discussie</u>	p. 32
<u>5.5 Aanbevelingen</u>	p. 33
<u>5.6 Suggesties voor verder onderzoek</u>	p. 33
<u>5.7 Delen van de aanbevelingen</u>	p. 33
<u>5.8 Nabeschuwing</u>	p. 33
 Literatuurlijst	 p. 35
 Bijlage 1: Vragenlijst ‘Signaleringslijsten voortgangsregistratie’ groep 1 en 2 voor de leerkrachten van groep 1 en 2	 p. 37
Bijlage 2: Vragenlijst ‘Signaleringslijsten voortgangsregistratie’ groep 1 en 2 voor de leerkrachten van groep 3	p. 41
Bijlage 3: Semigestructureerd interview met de intern begeleider over de ‘Signaleringslijsten voortgangsregistratie’ groep 1 en 2	p. 43
Bijlage 4: Kerndoelen	p. 45
Bijlage 5: Matrix (voorbereidend) taal	p. 47
Bijlage 6: Matrix (voorbereidend) lezen en spellen	p. 49
Bijlage 7: Matrix (voorbereidend) rekenen	p. 53

Samenvatting

De behoefte tot het aanpassen van de signaleringslijsten voor het volgen van de ontwikkeling van de kinderen van groep 1 en 2 is het uitgangspunt van dit praktijkgerichte onderzoek.

Het praktijkgerichte onderzoek start met de theoretische achtergrond ten aanzien van de ontwikkeling van de kinderen van groep 1 en 2 op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen. Hierin staat beschreven hoe de ontwikkeling verloopt en wat men van de kinderen kan verwachten, ook de leeftijd waarop of de groep waarin een bepaald onderdeel beheerst dient te worden is bij ongeveer de helft van de gegevens duidelijk.

Daarna worden de leerkrachten en de intern begeleiders betrokken bij het onderzoek, zij geven aan welke gegevens zij belangrijk vinden in een registratie van de ontwikkeling van de kinderen van groep 1 en 2. Hun mening ten aanzien van een registratie is onmisbaar bij het komen tot een aangepaste registratie.

De signaleringslijsten/voortgangsregistratie van drie basisscholen en van Kleuterplein (Bijlhout, Menne & Van der Zouw, 2008) worden vergeleken met de literatuur, de kerndoelen en elkaar. Hierbij worden zeer uiteenlopende data gevonden.

Ook het 'passend onderwijs' wordt betrokken bij dit onderzoek, mede door het onderzoeken van de mogelijkheden die de registratie biedt tot het maken van individuele handelingsplannen en groepsplannen. Zowel op de Gabriëlschool als op de Vuurvogel geeft men aan 'passend onderwijs' te willen bieden aan alle kinderen. Een registratie van de ontwikkeling van de kinderen maakt hier deel van uit.

Uit dit onderzoek blijkt dat bij het ontwikkelen of aanpassen van een registratiemethode voor het volgen van de ontwikkeling van de kinderen van groep 1 en 2 op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen de literatuur houvast biedt, hierin wordt aangegeven wat de kinderen moeten kunnen. Bij een aantal gegevens, ongeveer de helft, is er vanuit de literatuur een leeftijd of een groep te benoemen waarop het kind een bepaald onderdeel in de ontwikkeling dient te behalen. Omdat de beschrijving in de literatuur niet altijd parallel loopt met de kerndoelen blijft het belangrijk om de literatuur en de kerndoelen naast elkaar te houden. De gegevens uit de registratie kunnen ingezet worden om het onderwijsaanbod aan te passen aan de ontwikkeling van de kinderen. Hierbij zijn individuele handelingsplannen en groepsplannen een geëigend hulpmiddel. Empirisch is vastgesteld dat de kinderen door het plegen van vroegtijdige interventies, voornamelijk vanaf groep 2, optimale kansen krijgen in het onderwijs.

1. Inleiding

Dit verslag heeft de titel 'registreren is regisseren' gekregen. Door de ontwikkeling van de kinderen van groep 1 en 2 op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen te registreren heeft de leerkracht de regie over het onderwijs aan deze kinderen in handen, via de registratie kan de leerkracht immers bepalen welke kinderen behoefte hebben aan interventies of uitdagingen.

In dit hoofdstuk wordt de aanleiding tot dit praktijkgerichte onderzoek, de verlegenheidssituatie, beschreven. Deze beschrijving is opgenomen in paragraaf 1.1.

Vervolgens staat in paragraaf 1.2 de doelstelling van dit onderzoek, in paragraaf 1.3 de centrale vraagstelling en wordt dit hoofdstuk afgesloten met de onderzoeksvragen en deelvragen in paragraaf 1.4.

1.1 Verlegenheidssituatie

Op de Gabriëlschool worden in de onderbouw (groep 1 en 2) twee maal per schooljaar signaleringslijsten ingevuld om de ontwikkeling van de kinderen bij te houden. Deze signaleringslijsten houden de volgende onderdelen in: sociale vaardigheden, (voorbereidend) rekenen, (voorbereidend) taal, motoriek en werk- en taakgerichtheid. Naast deze signaleringslijsten worden er in groep 2 Citotoetsen afgenomen, de Citotoets Taal voor kleuters (Kuyk, 1996) en de Citotoets Ordenen (Kuyk, 1997).

Vorig schooljaar is de methode Kleuterplein (Bijlhout, Menne & Van der Zouw, 2008) geïmplementeerd in de onderbouw. Er werd gewerkt in een actieteam Kleuterplein waar de leerkrachten van de onderbouw deel uit maakten. In dit actieteam, waar ik ook deel van uit maakte) werd besproken hoe de methode geïmplementeerd zou worden. De voortgangsregistratie die bij deze methode gebruikt kan worden, is door de leerkrachten uitgetoetst. Het werken met deze registratie werd als te bewerkelijk ervaren omdat deze registratie zeer gedetailleerd is en onder schooltijd veel vraagt van de leerkrachten. Veel onderdelen kunnen pas ingevuld worden wanneer ze ter plekke worden gecontroleerd. Dit komt voornamelijk tot uiting bij onderdelen die niet in de dagelijkse onderwijspraktijk voorkomen. De tijd die hiervoor nodig is gaat ten koste van het werken en spelen met de kinderen. Het actieteam heeft besloten dat er een vernieuwde signaleringslijst ontwikkeld wordt. In dit praktijkgerichte onderzoek wordt er een onderbouwing geconstrueerd ten aanzien van de inhoud van een dergelijke signaleringslijst of voortgangsregistratie.

Daarnaast werden de huidige signaleringslijsten qua vormgeving door mij en mijn vorige duo niet als praktisch ervaren. De inhoud sluit niet naadloos aan bij het onderwijsaanbod. Verder vraag ik me af wat er gedaan wordt met de informatie die nu verzameld wordt; is de voortgangsregistratie/signaleringslijst een volginstrument of heeft de signalering gevolgen voor het onderwijsaanbod, bijvoorbeeld het inzetten van handelingsplannen of groepsplannen naar aanleiding van de signalering. In het schooljaar 2010/2011 wordt er op de Gabriëlschool een start gemaakt met groeps(handelings)plannen op het gebied van taal. Hoe kan een signaleringslijst/voortgangsregistratie zo ingericht worden dat er een beginsituatie uit te filteren is voor groepsplannen op het gebied van taal en in de toekomst ook op het gebied van (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen?

Omdat de Citotoetsen pas in groep 2 worden afgenomen is er voor die tijd geen objectief instrument. De gegevens die verzameld worden met behulp van een signaleringslijst zijn van belang om de kinderen bij de gebieden waar ze moeite mee hebben te ondersteunen door het onderwijsaanbod aan te passen. Aan de andere kant moet het mogelijk zijn om kinderen die meer dan gemiddeld presteren activiteiten aan te bieden die uitdagend zijn. Dit betekent dat de signaleringslijsten/voortgangsregistratie een overzichtelijke opbouw moeten hebben.

In januari 2011 ben ik veranderd van baan: Ik werk nu op de Vuurvogel, een reguliere basisschool. Het praktijkgerichte onderzoek maak ik op verzoek van de collegae op de Gabriëlschool af. Daarbij betrek ik de registratie die op de Vuurvogel in groep 1 en 2 gebruikt

wordt. Ook op deze school is men bezig voor de groepen 1 en 2 de huidige voortgangsregistratie onder de loop te nemen.

Dit onderzoek wordt gedaan voor het uitstroomprofiel: Onderwijs en leerproblemen P.O. Remedial Teacher. Daarom wordt dit onderzoek gericht op de voortgangsregistratie en/of signaleringslijsten op het gebied van de academische vaardigheden, te weten: (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen.

1.2 Doelstelling

De signaleringslijsten/voortgangsregistratie voor de onderbouw zo herzien dat deze lijsten aan sluiten bij het onderwijsaanbod en zicht geven op de ontwikkeling van de kinderen op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen van groep 1 en 2.

Daarnaast biedt een herziene versie mogelijkheden om het onderwijsaanbod af te stemmen op de onderwijsbehoeften van de kinderen. De leerkrachten kunnen de gegevens uit de signaleringslijsten/ voortgangsregistratie in zetten bij het maken van groepsplannen (interventie bij leerproblemen, extra aanbod boven presteerders) en individuele handelingsplannen.

1.3 Centrale vraagstelling

Waarom is het van belang de ontwikkeling van de kinderen op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen te volgen en te noteren?

Welke onderdelen worden opgenomen in signaleringslijsten/voortgangsregistratie voor de onderbouw (groep 1 en 2) die qua inhoud en vormgeving inzicht geven in de ontwikkeling van de kinderen op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen?

Is het aan de hand van deze signaleringslijsten/voortgangsregistratie duidelijk welke kinderen op welke ontwikkelingsgebieden interventie nodig hebben en voor welke kinderen uitdagingen gecreëerd moeten worden?

2. Theoretisch kader

2.1 Inleiding

Dit theoretisch kader gaat in op de vraag waarom het van belang is de ontwikkeling van de kinderen op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen te volgen en te noteren. Verder wordt beschreven welke onderdelen er worden opgenomen in een signaleringslijst/voortgangsregistratie voor de onderbouw (groep 1 en 2). Deze onderdelen zouden qua inhoud en vormgeving inzicht moeten geven in de ontwikkeling van de kinderen op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen. Aan de hand van deze signaleringslijst/voortgangsregistratie zal blijken welke kinderen op welke ontwikkelingsgebieden interventie nodig hebben en voor welke kinderen uitdagingen gecreëerd moeten worden.

In paragraaf 2.2 staat eerst beschreven waarom het van belang is de voortgang van de ontwikkeling van de kinderen te registreren. Daarna worden de ontwikkelingsaspecten opgedeeld in de academische vaardigheden die centraal staan in dit praktijkgerichte onderzoek. Deze vaardigheden zijn beschreven in paragraaf 2.3 op het gebied van (voorbereidend) taal, in paragraaf 2.4 op het gebied van (voorbereidend) lezen en spellen en in paragraaf 2.5 op het gebied van (voorbereidend) rekenen. Vanuit de literatuurstudie is getracht een beeld te schetsen van de ontwikkeling op deze gebieden, met waar mogelijk een indicatie van de leeftijd waarop een kind een bepaalde vaardigheid zou moeten beheersen. Per vaardigheid is er een sub-paragraaf (2.3.1, 2.4.1 en 2.5.1) opgenomen waarin de risicofactoren op dat onderdeel beschreven worden.

2.2 Het bijhouden van een registratie voor groep 1 en 2

In de praktijk bestaat bij leerkrachten van groep 1 en 2 nog wel eens weerstand tegen het bijhouden van de ontwikkeling van de kinderen in hun groep. Zij ervaren de druk die uitgaat van de verplichting om de ontwikkeling van de kinderen te administreren als onprettig en de tijd die nodig is om de kinderen te observeren en te 'toetsen' als tijd die af gaat van het spelen met de kinderen. Het bijhouden van de ontwikkeling van de kinderen is een onderdeel van de taak van een leerkracht waarbij geldt dat deze registratie niet alleen belangrijk is voor het dossier maar dat dit ook gevolgen heeft voor het werken met de kinderen, met name voor het zetten van een volgende stap in het leerproces (Routman, 2003). In de literatuur zijn aanknopingspunten gevonden die er voor pleiten de ontwikkeling van de kinderen zorgvuldig bij te houden (Routman, 2003; Van den Bosch & De Jaeger, 2005; Wentink, Verhoeven & Van Druenen, 2008)

Leerkrachten hebben bedoelingen met hun onderwijsaanbod, ze willen door hun onderwijsaanbod bijdragen aan de ontwikkeling van de kinderen. Door de voortgang van de ontwikkeling van de kinderen te registreren kunnen leerkrachten zicht krijgen op het verloop van die ontwikkeling. Daarbij kunnen ze bepalen of het activiteitenaanbod de gewenste uitwerking heeft op de ontwikkeling van de kinderen die aan hun zorg zijn toevertrouwd (Van den Bosch & De Jaeger, 2005; Wentink, Verhoeven & Van Druenen, 2008) en kunnen ze hun instructies aan laten sluiten bij de vaardigheden die de kinderen al hebben (Bouwman & Treinman, 2004).

Voor een kwart van de kleuters geldt dat ze onvoldoende profiteren van het spelend leren en dat ze een specifiek programma met specifieke aandacht door middel van instructie nodig hebben om zich te kunnen ontwikkelen (Bronkhorst et al., 2010). Door een langere periode

naar het kind te kijken, bijvoorbeeld door verschillende observatie- en toetsmomenten te plannen, kan de leerkracht vaststellen of een kind zich voldoende ontwikkelt of dat er reden is tot zorg. Daarbij vullen resultaten van toetsen en observatiegegevens elkaar aan. Er ontstaat een beeld van de ontwikkeling van het kind (Van den Bosch & De Jaeger, 2005; Wentink, Verhoeven & Van Druenen, 2008).

Kinderen ontwikkelen zich in hun eigen tempo en de ontwikkeling van kleuters verloopt sprongsgewijs, er zijn grote verschillen tussen wat de kinderen kunnen en weten (Bosman, 2008; Bijlhout, Menne en Van der Zouw, 2008; Van Luit, 2009; Wentink, Verhoeven, & Van Druenen, 2008). Het is van belang om extra aandacht te besteden aan kinderen die dreigen achter te raken of aan kinderen met speciale risicofactoren (Wentink, Verhoeven, & Van Druenen, 2008). Een vroegtijdige onderkenning van mogelijke problemen is hierdoor mogelijk (Van Luit, 2009). Ook kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong worden via de registratie van de ontwikkeling in beeld gebracht en kunnen door de leerkracht uitgedaagd worden in de zone van de naaste ontwikkeling. Zonder tijdige signalering en begeleiding kunnen deze kinderen gaan onderpresteren (Bronkhorst et al., 2010).

Volgens Aerden et al. (2000) geeft een goed volgsysteem zicht op welk kind extra zorg nodig heeft, wat het probleem is en welke interventie er ingezet kan worden. Bronkhorst et al. (2010) sluiten hierbij aan door op te merken dat vroegtijdig ingrijpen een gunstiger schoolloopbaan kan bewerkstelligen.

Kortom: 'Een goed systeem voor observatie en registratie van de ontwikkeling van alle kinderen vormt de kern van de zorgstructuur' (Van den Bosch & De Jaeger, 2005, p. 24)

In de volgende paragrafen wordt in sub-paragrafen verder ingegaan op de risicofactoren op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen. Deze risicofactoren zijn aanknopingspunten om hiaten in de ontwikkeling van de kinderen op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend lezen) en spellen en (voorbereidend) rekenen te herkennen. Bij het beoordelen van een registratie dient er aandacht te zijn voor deze risicofactoren.

2.3 (Voorbereidend) taal

De ontwikkeling van de taal is een belangrijke ontwikkeling, omdat taal en denken nauw zijn verweven. Taal is de basis voor al het leren (Carter & Kemp, 2005). Taalproblemen hebben vaak leerproblemen op meerdere gebieden tot gevolg. Omdat kinderen in de leeftijd van nul tot zeven jaar gevoelig zijn voor het leren van taal is het belangrijk om in die periode bij ontwikkelingsstoornissen of –achterstanden in te grijpen. Hoe vroeger het probleem onderkend wordt, hoe meer effect de interventie heeft (Bronkhorst et al., 2010).

Bij het verwerven van taal spelen een aantal aspecten van het taal- en spraaksysteem een rol (Bronkhorst et al., 2010):

- De fonologie, de uitspraak en de klankplaatsing van woorden
- De semantiek, het begrijpen van de betekenis van woorden en zinnen
- De syntaxis, een logische zinsopbouw
- De pragmatiek, leren omgaan met de expressieve, representatieve, controlerende en sociale functie van de taal.

Om deze aspecten te ontwikkelen moet een kind beschikken over een goed gehoor voor de ontwikkeling van het luisteren en de auditieve waarneming. Ook moet een kind controle hebben over zijn of haar spraakmotoriek. Verder moet een kind het leervermogen hebben

om taalstructuren en woorden te onthouden, er moeten interactieprocessen tussen volwassenen en kinderen plaatsvinden en ook de algemene gezondheidstoestand van het kind speelt een belangrijke rol (Bronkhorst et al., 2010).

Om de taalontwikkeling van een kind te volgen is het nodig om op de hoogte te zijn van een normale ontwikkeling. Goorhuis-Brouwer (2009) en Luinge et al. (2006) geven de volgende ontwikkelingen aan:

- Met 4 jaar is 80 % van de kinderen voor drie kwart verstaanbaar en spreekt het kind enkelvoudige zinnen
- Met 5 jaar maakt 90 % van de kinderen lange, ook samengestelde zinnen
- Met 5½ jaar kan een kind een verhaaltje vertellen aan de hand van plaatjes, maakt het kind enkelvoudige zinnen en is het voor 90 % verstaanbaar
- Met 5½ jaar maakt een kind goed gevormde en samengestelde zinnen en is het kind goed verstaanbaar.

Daarnaast is het van belang om onderscheid te kunnen maken in een vertraagde ontwikkeling of een afwijkende ontwikkeling. Men spreekt van een vertraagde taalontwikkeling als het taalgebruik van een kind kenmerken vertoont van het taalgebruik van een jonger kind en men spreekt van een afwijkende taalontwikkeling wanneer het taalgebruik van een kind kenmerken vertoont die niet in een bepaalde fase van het taalverwerkingsproces thuishoren en waaruit geen samenhangend beeld is af te leiden. Ongeveer één op de twintig kinderen heeft een spraak- en/of taalprobleem, voor autochtone kinderen kan dit oplopen naar één op de tweeëneenhalf, indien er thuis geen Nederlands wordt gesproken (Bronkhorst et al., 2010).

2.3.1 Risicofactoren op het gebied van (voorbereidend) taal

Een aantal factoren heeft invloed op de taalontwikkeling. Daarbij valt te denken aan genetische factoren, het geslacht (bij jongens verloopt de taalontwikkeling langzamer en taalstoornissen komen bij jongens drie keer zo vaak voor als bij meisjes) en tweetaligheid. Spraak- en taalproblemen zijn vaak een onderdeel van een bredere problematiek en zijn in die zin te beschrijven als symptomen van een problematiek en niet als een probleem op zich (Bronkhorst et al., 2010). Goorhuis-Brouwer (2009) concludeert dat van een taalachterstand wordt gesproken als kinderen minder presteren dan 90% van hun leeftijdsgenootjes.

2.4 (Voorbereidend) lezen en spellen

Om kleuters goed voor te bereiden op het lees- en spellingsonderwijs zijn er drie gebieden van belang: mondelinge taalvaardigheden, luistervaardigheden en vaardigheden met de geschreven taal (Smits & Braams, 2006).

De mondelinge taalvaardigheden en de luistervaardigheden staan beschreven in paragraaf 2.3. De doelen van de geschreven taal, voor kleuters het (voorbereidend) lezen en spellen, komen in deze paragraaf aan bod.

De doelen van het (voorbereidend) lezen en spellen zijn door de International Reading Association (1998, [p.8](#)) als volgt omschreven:

- De kinderen hebben plezier in het voorlezen van verhalen en informatieve teksten
- De kinderen kunnen deze verhalen of teksten navertellen
- De kinderen kunnen het verhaal begrijpen, over het verhaal praten en vragen beantwoorden over het verhaal

- De kinderen kunnen letters herkennen en klank-letterkoppelingen maken (volgens Wentink et al. (2008) kennen de kinderen in januari groep 2 minimaal 6 letters en in juni groep 2 minimaal 12 letters).
- De kinderen kunnen rijmen en de eerste klank van een woord herkennen
- De kinderen herkennen een aantal geschreven woorden
- De kinderen begrijpen het 'van links naar rechts' en het 'van boven naar beneden' principe bij het lezen
- De kinderen beginnen letters te schrijven en een aantal woordjes dat veel voorkomt (de invented spelling begint, vaak semi-fonetisch, volgens Wentink et al. (2008) vanaf januari in groep 2).

2.4.1 Risicofactoren op het gebied van (voorbereidend) lezen en spellen

Risicofactoren op het gebied van (voorbereidend) lezen en spellen worden vaak gekoppeld aan het begrip dyslexie. Dyslexie wordt door Oudervereniging Balans (<http://www.steunpunt-dyslexie.nl>) omschreven als 'een hardnekkig probleem met het aanleren en het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau'.

Bronkhorst et al. (2010) en Van den Bosch en De Jager (2005) benoemen bruikbare signalen bij een vroegtijdige onderkenning van dyslexie:

- Erfelijkheid: dyslexie in de familie geeft een verhoogde kans van ongeveer 40%
- Zwakte in het omgaan met de taal in het algemeen: vorming en verbuiging van woorden, voeren van gesprekjes, woordvinding en woordenschat, nazeggen van woorden en zinnen en begrip van de gesproken taal kunnen voorkomen maar zijn geen hoofdoorzaak van dyslexie. Meer in het bijzonder zijn er problemen met het klankaspect: de fonologische vaardigheden als het horen van kleine verschillen, rijmen, plakken, leren van versjes en de articulatie
- Het leren van allerlei willekeurige koppelingen/afspraken, zoals het onthouden van namen en kleuren, het onthouden van de namen van de dagen van de week, het onthouden van versjes, rijmpjes, liedjes, het onthouden van de namen van de kinderen uit de klas en het onthouden van allerlei benamingen zoals onder, boven, vandaag, gisteren, specifiek het herkennen van de lettertekens (Snow, Burns & Griffin, 1998).
- Het wendbaar toepassen van vaardigheden en combinaties van vaardigheden
- Weinig tot geen belangstelling hebben voor geschreven taal.

Door vroegtijdig aandacht te besteden aan geletterdheid kunnen veel leesproblemen in groep 3 voorkomen worden. Het is niet verstandig om bij risicokleuters, bijvoorbeeld bij kleuters met een genetisch risico, te wachten, maar deze kinderen moeten extra intensief begeleid worden zodat ze met meer kansen aan het formele leesonderwijs in groep 3 kunnen beginnen (Eleveld, Van Vliet & Van der Bos, 2004; Smits & Braams, 2006).

Belangrijk hierbij is dat interventies in het eerste kleuterjaar geen effect van betekenis blijken te hebben op aan lezen gerelateerde vaardigheden: in het tweede jaar zijn de interventies wel effectief gebleken. Alleen oefenen in groep 2 levert hetzelfde effect op als oefenen in groep 1 en 2 (Eleveld et al., 2004)

2.5 (Voorbereidend) rekenen

Om de ontwikkeling op het gebied van (voorbereidend) rekenen te volgen is het van belang op de hoogte te zijn van de rekenkennis die een kind moet verwerven in groep 1 en 2.

Verder is van belang dat leerkrachten vroegtijdig problemen op dit gebied kunnen herkennen, zodat ze bij kinderen met een achterstand een gerichte interventie in kunnen zetten. Deze interventie vindt plaats bij de kinderen van groep 2 (Ruijsenaars et al., 2004; Van Luit, 2009). Er is gebleken dat ongeveer een kwart van de kinderen halverwege groep 2 de voorbereidende rekenvaardigheden niet of niet juist weet toe te passen (Ruijsenaars et al., 2004). Naast de term voorbereidende rekenvaardigheid worden volgens Van Luit (2009) ook wel andere termen gebruikt waarmee hetzelfde bedoeld wordt, zoals getalbegrip of ontluikende gecijferdheid.

Er is een aantal aspecten te onderscheiden die een kind moet beheersen voordat het naar groep 3 gaat, waar het formele rekenonderwijs begint (Ruijsenaars et al., 2004; Treffers et al., 1999; Van Luit & Van de Rijt, 2009). Bij een aantal aspecten wordt de leeftijd aangegeven waarop een kind dit aspect of deelaspect zou moeten beheersen.

- Op de hoogte zijn van hoeveelhedsbegrip (veel-weinig, meer-minder, evenveel, groot-klein) en deze kennis toe kunnen passen op concreet materiaal en op papier met aantallen objecten tot 10
- Conservatie of het overwinnen van de directe waarneming en 'omkeerbaar' kunnen denken (vanaf 5 jaar)
- Correspondentie of paarsgewijze overeenstemming (vanaf 6 jaar)
- Classificatie of het kunnen omgaan met de logische aspecten van de ordening in (deel)verzamelingen (vanaf 6 jaar)
- Seriatie of rangordenen (vanaf ongeveer 5 jaar)
- Tellen: het tellen wordt beschouwd als de belangrijkste rekenvoorwaarde.
 - ✓ De telrij tot ongeveer 15
 - ✓ Voorwerpen tellen (vanaf 4 jaar)
 - ✓ Resultatief tellen (5 jaar)
 - ✓ Verkort tellen (51/2 – 6 jaar)
- Toepassen van kennis van getallen
Kinderen kunnen onder meer aantallen tot 10 telbaar representeren met bijvoorbeeld de vingers (halverwege groep 2)
- Schatten met aantallen objecten tot 10.

2.5.1 Risicofactoren op het gebied van (voorbereidend) rekenen

De volgende risicofactoren geven een indicatie voor een vermoeden van dyscalculie:

- Het ontbreken van de mogelijkheid tot het in één oogopslag juist herkennen en benoemen van kleine hoeveelheid (tot 4), dit wordt ook wel *subiteren* genoemd (Ruijsenaars et al., 2006)
- Moeite hebben met tellen, vooral met het synchroon tellen en op de vingers blijven tellen (Nelissen, 2004).

2.6 Weerstand tegen interventies bij kleuters

Vaak wordt beweerd dat kleuters (kinderen van groep 1 en 2) schoolrijp moeten zijn voordat ze kunnen beginnen met het schoolse leren. Zij zouden er nog niet aan toe zijn en hebben de tijd nodig om te 'rijpen', ook wordt voor deze kinderen de term 'laatbloeiër' gehanteerd. Hierbij gaat men er van uit dat kinderen zich volgens natuurlijke rijpingsprocessen ontwikkelen (Van der Aalsvoort, Van der Sluis, Kegel, Broos & Van der Hoeven-van

Doornum, 2007). Het geven van vroegtijdige interventies roept hierdoor weerstand op, het kind zou te vroeg in een traject van ontwikkelingsstimulatie terecht komen, waardoor onbedoeld juist ontwikkelingsbelemmeringen op zouden treden (Goorhuis-Brouwer, 2006). Het moment van schoolrijpheid kan per kind verschillen maar verwijst naar het moment dat kinderen voldoende uitgerust zijn voor de overgang van groep 2 naar groep 3 (Van der Aalsvoort et al., 2007). Het bereiken van de schoolrijpheid kan tussen de 6 en 7 jaar liggen (Goorhuis-Brouwer, 2004).

Bosman (2008) geeft aan dat de gemiddelden die horen bij een leeftijdscategorie niet als richtlijn genomen mogen worden voor de individuele ontwikkeling, maar dat het juist van belang is de ontwikkeling van het individu te volgen. Er zijn immers verschillen in ontwikkelingstempo en achterstanden in het ontwikkelingsproces zijn daardoor niet zo eenvoudig vast te stellen. Het onderwijs aan jonge kinderen zou niet gebaat zijn bij een didactische aanpak maar moet het kind een omgeving bieden waar steeds spelenderwijs nieuwe ontwikkelingskansen worden geboden. Dit houdt in dat ook aan kinderen die wel schoolrijp zijn ontwikkelingskansen geboden moeten worden en dat ook deze groep kinderen recht heeft op extra uitdaging en begeleiding van de leerkracht (Goorhuis-Brouwer, 2006).

Er zijn echter ook, zoals gebleken in voorgaande paragrafen, geluiden die er op wijzen dat vroegtijdige interventie bij kleuters met een achterstand op het gebied van taal, lezen en spellen en rekenen wel effectief kan zijn.

De taalontwikkeling van een kind kan men niet sneller laten verlopen dan past bij de leeftijd, maar door in te grijpen kan men voorkomen dat een kind achterop raakt (Goorhuis-Brouwer, 2007). [Eleveld et al. \(2004\)](#) stellen dat kinderen bij met een genetisch risico op dyslexie door vroegtijdige interventie (op het gebied van bijvoorbeeld fonologisch bewustzijn en snelheid serieel benoemen) leesproblemen voorkomen of verminderd kunnen worden.

[Cavanaugh, Kim, Wanzek en Vaughn \(2004\)](#) vermelden dat er empirisch is vastgesteld dat [risicokleuters profiteren van interventies](#). Braams en Bosman (z.d.) concluderen dat een vroege interventie op het gebied van letterkennis bij fonologisch zwakke kleuters problemen helpt voorkomen. Bronkhorst et al. (2010) tekenen hierbij aan dat het van belang is problemen vroegtijdig te signaleren en te diagnosticeren zodat een vroegtijdige interventie plaats kan vinden. Volgens Ruijsenaars et al. (2006) moet een vroege onderkenning van problemen bij de rekenvaardigheden altijd samen gaan met een vroege interventie. Deze interventies dienen plaats te vinden onder begeleiding van een deskundige leerkracht (Ruijsenaars et al., 2006; [International Reading Association-2000](#)).

Er moet rekening worden gehouden met de ontwikkelingsfase waarin een kind zit en het kind moet gestimuleerd worden zich verder te ontwikkelen (Vernooy, 2004).

2.7 Samenvatting

Het bijhouden van de ontwikkeling van kinderen via een kindvolgsysteem zoals een signaleringslijst of een voortgangsregistratie vraagt tijd van de leerkracht. De leerkracht moet tijd inplannen om kinderen te observeren en te toetsen en de leerkracht moet deze gegevens na schooltijd verwerken. Deze tijdsinvestering is echter wel belangrijk; wanneer de leerkracht de ontwikkeling van de kinderen bijhoudt kan de leerkracht constateren of zijn/haar activiteitsaanbod de gewenste uitwerking heeft op de kinderen. Immers, een kwart van de kinderen profiteert onvoldoende van het aanbod en zal dus gerichte aandacht op bepaalde ontwikkelingsgebieden nodig hebben. Deze gerichte aandacht kan ingebed worden in het reguliere onderwijsaanbod en hoeft beslist niet op een schoolse manier te gebeuren.

Door op de hoogte te zijn van een normale ontwikkeling kan de leerkracht bepalen of de ontwikkeling van een kind op een normale wijze verloopt. Daarbij kan de leerkracht in acht

nemen dat ieder kind zich ontwikkelt in zijn/haar eigen tempo, maar dat kinderen die zich vertraagd ontwikkelen door vroegtijdig ingrijpen een kans krijgen op een normale schoolloopbaan. Ook kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong verdienen de aandacht: zij lopen immers de kans te gaan onderpresteren. De leerkracht heeft de taak deze kinderen uit te dagen.

Taal is een belangrijke basis voor al het leren, dus een ontwikkelingsachterstand op taalgebied moet men trachten te voorkomen. De ontwikkeling van het lezen en spellen heeft veel elementen van de taalontwikkeling in zich, er is een uitbreiding op het gebied van de geschreven taal. Kinderen moeten aan een aantal voorwaarden voldoen om te komen tot het formele lees-, spellings- en rekenonderwijs. Ook hier is het van belang de ontwikkeling van de kinderen nauw te volgen en waar nodig interveniërend te handelen. Leerkrachten dienen op de hoogte te zijn van de risicofactoren die op het gebied van de ontwikkeling van taal, lezen en spellen en rekenen beschreven zijn.

De weerstanden die in het onderwijs soms aanwezig zijn tegen vroege interventies worden regelmatig tegengesproken, er zijn meer voorstanders dan tegenstanders te vinden.

Uitgangspunt moet steeds zijn: ontwikkelingskansen voor alle kinderen.

Uit de literatuur blijkt dat het extra oefenen of het plegen van interventies met kinderen vanaf groep 2 zinvol is. Daarnaast is het van belang de kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong uit te dagen. Deze conclusie pleit dus voor een signaleringslijst/voortgangsregistratie voor de kinderen van groep 1 en 2 waarvan de inhoud zorgvuldig is samengesteld.

De video-opname "Data driven decision making" (<http://www.youtube.com/watch?v=-Hbww6AC7wo>) sluit aan bij deze samenvatting: Gegevens van toetsen en observaties moet men niet alleen archiveren, maar ook gebruiken bij het aanpassen van lessen, het geven van interventies en voor zelfreflectie van de leerkracht.

3 Opzet van het onderzoek

3.1 Onderzoek naar de theorie

In hoofdstuk 2, het theoretisch kader, staat beschreven wat er in de literatuur wordt vermeld over een signaleringslijst/voorgangsregistratie voor groep 1 en 2 en welke onderdelen er op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen kunnen bijdragen aan het volgen van de ontwikkeling van de kinderen van groep 1 en 2. Deze theorie biedt een kijkkader bij het vergelijken en beoordelen van de huidige registratie -op de Gabriëlschool en de Vuurvogel (Harinck, 2009).

3.2 Onderzoek naar de praktijk

Tijdens deze fase wordt getracht een antwoord te vinden op de volgende onderzoeksvraag: *Wat zijn de bevindingen van de leerkrachten met de huidige signaleringslijst/voorgangsregistratie op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen?*

Deelvragen:

- Welke gegevens moeten er volgens de collegae in een signaleringslijst/voorgangsregistratie op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen voor groep 1 en 2 staan?*
- Welke informatie levert de huidige signaleringslijst/voorgangsregistratie van groep 1 en 2 op voor het beoordelen van ontwikkelingsachterstanden en –voorsprongen?*
- Wordt de verkregen informatie gebruikt voor het maken van handelingsplannen en/of groepsplannen?*
- Is de informatie die voor het maken van handelingsplannen en/of groepsplannen uit de registratie verkregen voldoende of ontbreken er onderdelen?*
- Raadplegen de leerkrachten van groep 3 de signaleringslijst/voorgangsregistratie van groep 1 en 2 en welke gegevens zijn hierbij belangrijk?*

De leerkrachten en de intern begeleider op de school zijn de mensen die werken met de signaleringslijst/voorgangsregistratie. Zij zijn verantwoordelijk voor het onderwijsaanbod en voor de zorg aan de kinderen.

De vragenlijsten worden aangeboden aan twee groepen, de leerkrachten van groep 1 en 2 en de leerkrachten van groep 3. Het zijn gemengde vragenlijsten, dat wil zeggen dat de vragenlijsten uit gesloten en open vragen bestaan. Hierbij is getracht de vragenlijsten zo in te richten dat de leerkrachten per onderdeel hun mening kunnen geven. Ongeveer één derde van de vragen is een gesloten vraag en de andere vragen zijn open vragen die gestructureerd zijn aan de hand van de onderdelen in dit onderzoek, (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen.

Met de intern begeleider van de scholen zal een semigestructureerd interview plaats vinden.

3.2.1 Vragenlijst leerkrachten groep 1 en 2

De doelstelling van de vragenlijst voor de leerkrachten van groep 1 en 2 is de mening te achterhalen van leerkrachten van groep 1 en 2 (N=6) over de huidige registratie van groep 1 en 2. De vragenlijst is opgenomen als bijlage 1.

3.2.2 Vragenlijst leerkrachten groep 3

De doelstelling van de vragenlijst voor de leerkrachten van groep 3 is te achterhalen op welke momenten de leerkrachten van groep 3 (N=5) de registratie van groep 1 en 2 raadplegen, welke onderdelen ze daarbij raadplegen en wat zij mogelijk missen in deze lijsten. De vragenlijst is opgenomen als bijlage 2.

3.2.3 Semigestructureerd interview met de intern begeleider

Om in dit onderzoek tot triangulatie te komen wordt een interview met de intern begeleider ingepland. De intern begeleider is in het onderwijs de aangewezen persoon om de leerkrachten te begeleiden bij het beoordelen van de ontwikkeling van de kinderen.

Er is gekozen voor een semigestructureerd interview in de lijn van de vragenlijsten voor de leerkrachten van groep 1 en 2 (zie bijlage 3).

3.3 Onderzoek naar schoolplan of schoolgids naar informatie over ‘passend onderwijs’.

Zoals uit de conclusie van hoofdstuk 2 blijkt is het plegen van interventies met kinderen vanaf groep 2 zinvol. Daarnaast is het van belang de kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong uit te dagen. Wanneer men op school in staat is het onderwijs zo in te richten dat interweniëren en uitdagen een plaats krijgen in het onderwijsaanbod is men bezig met onderwijs op maat, ook wel ‘passend onderwijs’. Door documenten van de school (zoals het schoolplan of de schoolgids) bij dit onderzoek te betrekken kan een link worden gelegd tussen de theorie en de praktische uitwerking op de scholen met betrekking tot het bieden van ‘passend onderwijs’.

3.4 Overeenkomsten en verschillen

Tijdens deze fase van het onderzoek wordt getracht een antwoord te geven op de onderzoeksvraag: Wat zijn de overeenkomsten en verschillen tussen de huidige signaleringslijsten van de Gabriëlschool, de Vuurvogel, de registratie van een andere basisschool en de voortgangsregistratie van Kleuterplein (Bijlhout, Menne en Van der Zouw, 2008)?

4. Resultaten van het onderzoek

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de gevonden onderzoeksresultaten beschreven. Er worden antwoorden gezocht op:

Onderzoeksvraag 1, Wat is het belang van het bijhouden van een registratie?

Onderzoeksvraag 2, Wat staat er in de literatuur over de ontwikkeling van kinderen op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend)lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen?

Onderzoeksvraag 3, Wat zijn de overeenkomsten en verschillen tussen de huidige signaleringslijsten van de Gabriëlschool, de Vuurvogel, lijsten van andere scholen en de voortgangsregistratie van Kleuterplein (Bijlhout, Menne & Van der Zouw, 2008)?

Onderzoeksvraag 4, Wat zijn de bevindingen van de leerkrachten met de huidige signaleringslijsten/voortgangsregistratie op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen?

De paragrafen in dit hoofdstuk komen overeen met de onderzoeksvragen en met de deelvragen. Daarnaast worden de resultaten van een semigestructureerd interview met de intern begeleiders besproken in paragraaf 4.5.6. Tevens wordt de documentstudie naar 'passend onderwijs' op de Gabriëlschool en de Vuurvogel uitgewerkt. Dit wordt beschreven in paragraaf 4.6.

4.2 Onderzoeksvraag 1

Wat is het belang van het bijhouden van een registratie?

Deze onderzoeksvraag is opgesplitst in deelvraag a, deze deelvraag wordt beantwoord in paragraaf 4.2.1 en in deelvraag b, deze deelvraag wordt beantwoord in paragraaf 4.2.2.

4.2.1 Deelvraag a

Wat staat er in de literatuur over het volgen van de ontwikkeling van de kinderen van groep 1 en 2?

Het bijhouden van een registratie heeft gevolgen voor het werken met de kinderen, vooral voor het zetten van een volgende stap in het leerproces. Deze stap kan genomen worden door aandacht te besteden aan de kinderen die dreigen achter te raken en aan kinderen met speciale risicofactoren. Kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong kan men extra uitdagen. Een uitgebreid antwoord op deze vraag is te vinden in paragraaf 2.2.

4.2.2 Deelvraag b

Wat staat er in de literatuur over het plegen van interventies bij kinderen van groep 1 en 2?

Bij een vroege signalering van ontwikkelingsproblemen bij kinderen in groep 1 en 2 is het plegen van vroegtijdige interventies belangrijk om deze kinderen optimale kansen te geven om te profiteren van het onderwijsaanbod. Hierbij is aangetoond dat het geven van interventies vanaf groep 2 het meest zinvol is.

Een uitgebreid antwoord op deze vraag is te vinden in paragraaf 2.7.

4.3 Onderzoeksvraag 2

Wat staat er in de literatuur over de ontwikkeling van kinderen op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend)lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen?

4.3.1 Deelvraag a

Wat staat er in de literatuur over de ontwikkeling van de kinderen van groep 1 en 2 op het gebied van (voorbereidend) taal, rekening houdend met kerndoelen en tussendoelen?

In paragraaf 2.3 staat de ontwikkeling op het gebied van (voorbereidend) taal beschreven. De ontwikkeling op het gebied van (voorbereidend) taal is vergeleken met de kerndoelen Nederlands, de onderdelen mondeling onderwijs en taalbeschouwing. Uit de vergelijking is af te leiden dat op het gebied van mondeling onderwijs de kerndoelen 1 en 2 terug zijn te vinden in de literatuur, kerndoel 3 niet. Op het gebied van taalbeschouwing komt alleen kerndoel 12 terug (De kerndoelen zijn opgenomen in bijlage 4).

In de literatuur spreekt men over de taalontwikkeling van de kinderen terwijl men in de kerndoelen uit gaat van mondeling onderwijs en taalbeschouwing, de beschrijving van de taalontwikkeling in de literatuur loopt hier niet parallel mee. In figuur 1) staan in de eerste kolom de kerndoelen en in de tweede kolom is de literatuur verwerkt.

Kerndoel	Literatuur (voorbereidend) taal
Praten en luisteren	
1 en 12	Semantiek, het begrijpen van de betekenis van woorden en zinnen
1 en 2	Pragmatiek, leren omgaan met de expressieve, representatieve, controlerende en sociale functie van de taal
2	Enkelvoudige zinnetjes (80 % van de kinderen met 4 jaar)
2	Lange, ook samengestelde zinnen (90 % van de kinderen met 5 jaar)
2	Verhaaltje navertellen aan de hand van plaatjes (5½ jaar) en 90 % verstaanbaar (5½ jaar)
2	Goed gevormde en samengestelde zinnen (5½ jaar)
2	De syntaxis, een logische zinsopbouw
Figuur 1. Matrix vergelijking kerndoelen met literatuur (voorbereidend) taal	

4.3.2 Deelvraag b

Wat staat er in de literatuur over de ontwikkeling van de kinderen van groep 1 en 2 op het gebied van (voorbereidend) lezen en spellen, rekening houdend met kerndoelen en tussendoelen?

In paragraaf 2.4 staat de ontwikkeling op het gebied van (voorbereidend) lezen en spellen beschreven. De ontwikkeling op het gebied van (voorbereidend) lezen en spellen is vergeleken met de kerndoelen Nederlands, de onderdelen schriftelijk onderwijs en taalbeschouwing. De kerndoelen 5, 9, 11 en 12 lopen parallel met de literatuur. De kerndoelen 6, 7, 8 en 10 komen niet aan de orde bij de beschrijving van de ontwikkeling van de kinderen van groep 1 en 2. Wanneer de kerndoelen 6, 7, 8 en 10 inhoudelijk worden bekeken, blijkt dat ze vooral gaan over het geven van en beoordelen van meningen.

In figuur 2 staan in de eerste kolom de kerndoelen en in de tweede kolom is de literatuur verwerkt.

Kerndoel	Literatuur (voorbereidend) lezen en spellen
Verhalen	
4	De kinderen begrijpen het 'van links naar rechts' en het 'van boven naar beneden' principe bij het lezen
4	De kinderen kunnen het verhaal begrijpen, over het verhaal praten en er vragen beantwoorden
4 en 9	De kinderen hebben plezier in het voorlezen van verhalen en informatieve teksten
Klanken en letters	
11	De kinderen kunnen rijmen en de eerste klank van een woord herkennen
11	De kinderen kunnen letters herkennen en klank-letterkoppelingen maken: januari groep 2: minimaal 6 letters, juni groep 2: minimaal 12 letters
Krabbelen en schrijven	
5 9	De kinderen beginnen letters te schrijven en een aantal woordjes dat veel voorkomt (invented spelling, vanaf januari in groep 2).
Figuur 2. Matrix vergelijking kerndoelen met literatuur (voorbereidend) lezen en spellen	

4.3.3 Deelvraag c

Wat staat er in de literatuur over de ontwikkeling van de kinderen van groep 1 en 2 op het gebied van (voorbereidend) rekenen, rekening houdend met kerndoelen (bijlage 4) en tussendoelen?

In paragraaf 2.5 staat de ontwikkeling op het gebied van (voorbereidend) rekenen beschreven. De ontwikkeling op het gebied van (voorbereidend) rekenen is vergeleken met de kerndoelen rekenen/wiskunde. Bij onderdeel wiskundig inzicht en handelen is alleen kerndoel 24 niet te herleiden uit de literatuur, de kerndoelen 23 en 25 komen hier wel in voor. De kerndoelen van het onderdeel getallen en bewerkingen zijn wel terug te vinden in de beschrijving van de rekenontwikkeling van de kinderen van groep 1 en 2. Het onderdeel meten en meetkunde, de kerndoelen 32 en 33, komen niet voor in de literatuur.

In de matrix 'vergelijking kerndoelen met literatuur (voorbereidend) rekenen' (figuur 3) staan in de eerste kolom de kerndoelen en in de tweede kolom is de literatuur verwerkt.

Kerndoel	Literatuur (voorbereidend) rekenen
Tellen en rekenen	
26	De telrij tot ongeveer 15
26	Voorwerpen tellen (vanaf 4 jaar)
26	Resultatief tellen (5 jaar)
26	Verkort tellen (5½ – 6 jaar)
27	Toepassen van kennis van getallen tot 10 (halverwege groep 2)
28	Schatten met aantallen objecten tot 10
26	Op de hoogte zijn van hoeveelhedsbegrip en dit kunnen passen op concreet materiaal en op papier met aantallen objecten tot 10
Meten en wegen	
23	Seriatie (vanaf ongeveer 5 jaar)
23	Conservatie (vanaf 5 jaar)
23 en 25	Correspondentie (vanaf 6 jaar)
23	Classificatie (vanaf 6 jaar)

Figuur 3. Matrix vergelijking kerndoelen met literatuur (voorbereidend) rekenen

4.3.4 Deelvraag d

Welk ontwikkelingsniveau past bij welke leeftijd/groep?

In hoofdstuk 2 is waar mogelijk het moment aangegeven waarop een kind een bepaald onderdeel zou moeten beheersen. Soms is er een leeftijd genoemd, soms een groep.

In de matrix vergelijking kerndoelen met literatuur (voorbereidend) taal (figuur XX), de matrix vergelijking kerndoelen met literatuur (voorbereidend) lezen en spellen (figuur XX) en de matrix vergelijking kerndoelen met literatuur (voorbereidend) rekenen (figuur XX) zijn achter de gegevens de leeftijd of groep af te lezen waarop een kind een onderdeel dient te beheersen. Deze leeftijd of groep biedt houvast aan de leerkracht bij het beoordelen van een ontwikkelingsachterstand of –voorsprong op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend)lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen.

4.4 Onderzoeksvraag 3

Wat zijn de overeenkomsten en verschillen tussen de huidige signaleringslijsten van de Gabriëlschool, de Vuurvogel, lijsten van andere scholen en de voortgangsregistratie van Kleuterplein (Bijlhout, Menne & Van der Zouw, 2008)?

Het antwoord op deze onderzoeksvraag wordt uitgewerkt in paragraaf 4.4.1 voor deelvraag a, paragraaf 4.4.2 voor deelvraag b, paragraaf 4.4.3 voor deelvraag c en paragraaf 4.4.4 voor deelvraag d.

4.4.1 Deelvraag a en b

Welke gegevens zijn opgenomen in de voortgangslijsten van Kleuterplein? (Bijlhout, Menne en Van der Zouw, 2008), in de signaleringslijsten van de Gabriëlschool en in de registratie van de Vuurvogel?

Welke voorbeelden van signaleringslijsten zijn er nog meer te vinden (via de Onderwijsbegeleidingsdienst; van andere basisscholen) om de huidige lijsten mee te vergelijken?

Er is voor gekozen het antwoord op deelvraag a en b in één sub paragraaf uit te werken omdat deze vragen in elkaar over lopen.

Via de intern begeleider van de Andreasschool heb ik de beschikking gekregen over de registratie die deze school in samenwerking met de begeleidingsdienst heeft ontwikkeld.

Dit is een taalontwikkelingslijn voor groep 1 en een taalontwikkelingslijn voor groep 2.

Ook heb ik de beschikking gekregen over een rekenontwikkelingslijn voor groep 1 en een rekenontwikkelingslijn voor groep 2.

De gegevens van de Signaleringslijst van de Gabriëlschool, de voortgangsregistratie van Kleuterplein (Bijlhout, Menne en Van der Zouw, 2008), de registratie van de Vuurvogel en de ontwikkelingslijnen van de Andreasschool zijn in een matrix vergelijking gegevens (voorbereidend) taal (figuur 4), een matrix vergelijking gegevens (voorbereidend) lezen en spellen (figuur 5) en een matrix vergelijking gegevens (voorbereidend) rekenen (figuur 6) naast elkaar gezet.

Verticaal zijn de gegevens af te lezen van de betreffende registratie.

Signaleringslijst Gabriëlschool	Voortgangsregistratie Kleuterplein	Signaleringslijst de Vuurvogel	Ontwikkelingslijn Andreasschool
<i>Praten en luisteren</i>			
	Begrijpt informatie van anderen; Kent en gebruikt de basiswoorden; Leert en gebruikt snel nieuw geleerde woorden		Actieve woordenschat; Passieve woordenschat
	Kind reageert duidelijk op een ander; Past communicatieve functies toe, zoals groeten, bedanken, vraag stellen		
	Neemt initiatief om met andere kinderen een gesprek te voeren; Neemt actief deel aan gesprekken		
		Spreekt in uitgebreide enkelvoudige zinnen met een eenvoudige structuur (4 - 4½ jaar)	
De bedoeling is alleen duidelijk in bepaalde situaties			
Praat over zichzelf in de ik-vorm			
		Spreekt in samengestelde zinnen met een eenvoudige structuur (4½ - 5 jaar)	
		Vertelt verhaal/ gebeurtenis in enkele zinnen (4½ - 5 jaar)	Navertellen verhaal (groep 1 en groep 2)
		Spreekt in goed gevormde, ook samengestelde zinnen	

		(5 - 5½ jaar)	
		Concreet taalgebruik (5 - 5½ jaar)	
		Eenvoudige werkwoordsvervoegingen zijn goed (5 - 5½ jaar)	
Kan een samenhangend verhaal vertellen	Kind drukt zich goed uit in een verhaal	Kan een samenhangend verhaal van meerdere zinnen vertellen (5½ - 6 jaar)	
		Logische ordening, gevarieerde woordkeus (5½ - 6 jaar)	
		Morfologie (verbuiging van woorden; woordgebruik en zinsbouw zijn juist (6 - 6½ jaar)	
	Kan eigen mening verwoorden; Reageert op mening van ander		
	Vertelt over resultaat eigen werk		
Risicofactoren			
Is er sprake van een vertraagde spraak/taalontwikkeling?			
Gaat het kind naar logopedie?			
Zijn er duidelijke woordvindingsproblemen? Heeft het kind moeite met verbaal gegeven opdrachten?			

Figuur 4. Matrix vergelijking gegevens (voorbereidend) taal

Signaleringslijst Gabriëlschool	Voortgangsregistratie Kleuterplein	Signaleringslijst de Vuurvogel	Ontwikkelingslijn Andreasschool
Verhalen			
	Begrijpt dat illustraties en tekst samen een verhaal vertellen	Begrijpt dat illustraties en tekst samen een verhaal vormen	
Is bekend met de leesrichting (groep 2)	Weet dat boeken worden gelezen van voor naar achter, bladzijden van boven naar beneden en regels van links naar rechts	Het kind weet hoe een boek (van voor naar achter), een bladzijde (van boven naar beneden) en een regel (van links naar rechts) worden gelezen.	
	Kan vertellen over wie, wat, waar en hoe een boek gaat.		
Voorspelt verhaal aan de hand van boekomslag	Kan aan de hand van de omslag de inhoud van het boek enigszins voorspellen		
	Kan vragen bedenken bij een boek		
Reageert verbaal; sluit aan bij het verhaal; Begrijpt de taal van voorleesboeken; Kan vragen over tekst beantwoorden	Kan voorleesverhalen volgen en vragen erover beantwoorden	Het kind begrijpt een voorgelezen verhaal	Vragen beantwoorden n.a.v. een verhaal (groep 2)
	Kan halverwege voorspellingen doen over het verdere verloop van het verhaal	Het kind doet halverwege het verhaal een voorspelling over de verdere afloop	

Kan een verhaal spelen terwijl het verteld wordt (groep 2)	Kan een voorgelezen verhaal naspelen		
	Kan een voorgelezen verhaal navertellen		
	Kan een tekst betekenis geven op eigen niveau met expliciet gebruik van tekstelementen		
Het kind is aandachtig bij voorlezen	Heeft plezier in lezen en voorlezen van boeken	Belangstelling in boekjes, vindt het leuk om voorgelezen te worden (4 jaar)	
Klanken en letters			
	Kent onderscheid tussen vorm en betekenis van de woorden	Het kind ziet verschil tussen vorm en betekenis van woorden (pop is kort, fototoestel is lang)	
Kan woorden in een zin onderscheiden	Kan woorden onderscheiden	Kan dezelfde woorden in een reeks onderscheiden (6 - 6½)	Hetzelfde woord herkennen
			Woorden nazeggen, 4 woorden; Zin nazeggen van 5 woorden (groep 1), 7 woorden groep 2
Kan woorden in klankgroepen verdelen	Kan lettergrepen onderscheiden	Kan woorden in klankgroepen verdelen (5½ - 6)	Tweeklankwoorden verdelen (groep 1)
		Het kind kan klankgroepen samenvoegen tot een woord	
Kent eindrijm en onzin woorden Kent eindrijm met bestaande woorden Kent beginrijm	Kan rijmwoorden herkennen en toevoegen		Eindrijm herkennen en toepassen (groep 1 en 2); Beginrijm herkennen en toepassen (groep 1 en 2)
Analyse van m-k-m woorden	Kan klank uitluisteren in een woord	Het kind kan een gesproken woord opdelen in klanken	Twee klankvoeten verdelen (groep 2); Drie of meer klankvoeten verdelen (groep 2);
	Kan klanken onderscheiden (auditieve discriminatie)		m-k-m woord hakken (groep 2); beginletter benoemen (groep 2)
Synthese van m-k-m woorden	Kan klanken samenvoegen	Het kind kan klanken verbinden tot een woord (6 - 6½)	2 woorden samenvoegen; Klankvoeten samenvoegen; m-k-m woord plakken (groep 2)
Vraagt leerkracht dingen op te schrijven (groep 2)	Weet dat klanken gekoppeld zijn aan letters; Kent enkele letters	Het kind weet dat klanken corresponderen met verschillende letters; Het kind kan enkele letters benoemen (minimaal 5)	letterkennis
Krabbelen en schrijven			
	Weet dat gesproken woorden kunnen worden vastgelegd (schrijven)	Het kind weet dat je gesproken woorden kunt opschrijven	
	Weet dat geschreven woorden kunnen worden uitgesproken (voorlezen)	Het kind weet dat je opgeschreven woorden kunt lezen en uitspreken	
Weet dat geschreven taal communicatie is	Kent de communicatieve doelen van geschreven		

	taal		
Weet dat je niet kunt lezen als de letters bedekt zijn	Kan vertellen wat lezen en schrijven is	Het kind kent het onderscheid tussen tekenen en schrijven	
	Kent symbolen uit de klas en de directe leefomgeving en hun betekenis		
	Is zich bewust van het permanente karakter van geschreven taal		
Is nieuwsgierig naar letters en woorden (groep 2)	'schrijft' functionele teksten zoals lijstjes, briefjes, opschriften en verhaaltjes; Kind maakt zelf boekjes, poster, schema's	Het kind kan bedenken wat het opgeschreven wil hebben en dit dicteren; Het kind schrijft een woord of zin over van een voorbeeld	
Risicofactoren			
Is er dyslexie in de familie?		In de familie sprake van dyslexie?	
		Zijn er problemen met het klankaspect? (kleine klankverschillen, rijmen, auditieve synthese enz.)	
Passief en actief kennen van de primaire kleuren; Actief kennen van de secundaire kleuren; Passief en actief kennen van kleurnuances;		Zijn er problemen met het leren van willekeurige koppelingen? (namen en kleuren, rechts en links, dagen van de week, klok-kijkafspraken, versjes, namen van de kinderen uit de klas	Benoemingssnelheid
Gaat graag in de lees-schrijfhoek en is daar actief bezig.	Heeft plezier in schrijven en schrijf-handelingen	Belangstelling voor geschreven en gesproken woord	
Figuur 5. Matrix vergelijking gegevens (voorbereidend) lezen en spellen			

Signaleringslijst Gabriëlschool	Voortgangsregistratie Kleuterplein	Signaleringslijst de Vuurvogel	Signaleringslijst Andreasschool
Tellen en rekenen			
Kent het principe van tellen (telt in de goede volgorde); Telrij tot 5; Telrij tot 10	Kan de telrij opzeggen van 1 t/m 6; Idem van 1 t/m 12;	Zegt de getalrij tot 10 goed op (5 - 5½)	Tellen tot 10 (groep 1); Tellen tot 20 (groep 2)
	Kan de telrij terug opzeggen van 6 t/m 0; Idem van 10 t/m 0 (groep 3)	Telt terug vanaf 10 (6 - 6½)	Terugtellen vanaf 10 (groep 2)
Kan aanwijzend, synchroon, tellen tot 5 (aanwijzend tellen)		Kan hoeveelheden tot 5 met aanwijzen tellen (4½ - 5)	Synchroon tellen tot 10 van links naar rechts (groep 1); Synchroon tellen tot 20 van links naar rechts (groep 2)
Kan resultaatief tellen tot 10 (juiste aantal kunnen zeggen na het tellen)	Kind kan resultaatief tellen t/m 6; Idem t/m 12		
	Kan aantallen t/m 6 vergelijken en ordenen (meer, minder, evenveel)		hoeveelheden tot 10 vergelijken op meer/minder/evenveel (groep 2)
	Verkort tellen t/m 6 Idem t/m 10 (12) (groep 3)		
			Doortellen /terugtellen vanaf wisselend startpunt (groep 2)

			De buurtgetallen tot 20 (groep 2)
	Kan overweg met erbijsituaties onder 6; Idem onder 10; Kan overweg met erafsituaties en splitsen over de 6; onder 10/12 (groep 3); Kan aantallen vergelijken en ordenen t/m 10/12 (groep 3)	Kan actief hoeveelheden t/m 5 samenstellen en benoemen en met behulp hiervan erbij- en erafvragen t/m 5 in betekenisvolle situaties oplossen ($5\frac{1}{2}$ - 6); Idem t/m 10 (6 - $6\frac{1}{2}$)	hoeveelheid bepalen als er 1 af gaat zonder te tellen (groep 2);
			Herkent getalbeelden t/m 6 direct met dobbelsteenstructuur (groep 2); herkent vingerbeelden tot en met 10 direct (groep 2)
	Kan schatten t/m 10 (12) (groep 3)		
	Kan getsymbolen 0 t/m 6 herkennen; Idem 7 t/10 (groep 3)	Schrijft de cijfers t/m 10 (6 - $6\frac{1}{2}$)	Koppeling hoeveelheid/getal en getal/hoeveelheid 0 t/m 5 (groep 1); Koppeling hoeveelheid/getal en getal/hoeveelheid 0 t/m 10 (groep 2)
	Kan getsymbolen 0 t/m 6 ordenen; Idem 7 t/m 10 (groep 3)		Cijfersymbolen tot 5 op volgorde leggen (groep 1); Cijfersymbolen tot 10 op volgorde leggen (groep 2)
Kan koppeling maken van een aantal met het symbool tot 5; Idem tot 10; Idem tot 20;	Kan getsymbolen 0 t/m 6 koppelen aan hoeveelheden; Kan getsymbolen 7 t/m 10 koppelen aan hoeveelheden (groep 3)		
Met en wege			
Kan een reeks naleggen (jongste 2 á 3 / oudste 3 á 4); Kan een serie leggen aan de hand van de begrippen (bijv. van klein naar groot)	Kan objecten op lengte vergelijken en ordenen	Brengt d.m.v. passen en meten rangorde aan ($5\frac{1}{2}$ - 6)	
		Kan concrete hoeveelheden vergelijken m.b.v. evenveel, meer, minder op basis van 1-1 relaties t/m 8 (5 - $5\frac{1}{2}$); Nauwkeurige vergelijking van hoeveelheden op basis van 1-1 relatie (6 - $6\frac{1}{2}$)	meer / minder/ evenveel (groep 1);
Kan voorwerpen van één dezelfde eigenschap bij elkaar zoeken; Kan voorwerpen met meerdere eigenschappen bij elkaar zoeken;	Kan inhouden vergelijken en ordenen op het oog en via het in elkaar overgieten; Kan gewichten vergelijken en ordenen door wegen op de hand en met de balans	Ordent op grond van één concreet waarneembaar kenmerk ($4\frac{1}{2}$ - 5); Kan voorwerpen volgens 2 criteria ordenen ($5\frac{1}{2}$ - 6)	

Kan voorwerpen vanuit de begrippen bij elkaar zoeken	Hanteert bij het vergelijken en ordenen de begrippen groter-kleiner, langer-korter, dikker-dunner en breder-smaller	Kan concrete hoeveelheden vergelijken m.b.v. veel – weinig t/m 5 ($4\frac{1}{2}$ - 5)	
	Kan lengte afpassen met voor de hand liggende maateenheden als stap, voet en meterstrook		
	Kan inhoud afpassen of uitscheppen met eenvoudige natuurlijke maten als kopje, beker of lepel		
Ruimte en vormen			
	Kan werken met eenvoudige plattegronden	Kan eenvoudige voorstellingen vanaf een voorbeeld op papier nabouwen ($4\frac{1}{2}$ - 5)	
	Hanteert op juiste manier begrippen als voor, achter, dichtbij, door, naast	Actieve kennis van voorzetsels als: in, op, naast, onder, boven, uit, enz. (5 - $5\frac{1}{2}$)	
	Hanteert op juiste manier begrippen rechts en links	Past begrippen links en rechts toe (6 - $6\frac{1}{2}$)	
	Kan een standpunt innemen en tekenen of verwoorden wat je wel en niet kunt zien		
	Maakt constructies met vrij materiaal; constructiemateriaal; papier		
	Toont interesse voor objecten en hoe die na zijn te bouwen		
	Kent elementaire kenmerken van blokken, kubussen en vierkanten		
	Kan figuren spiegelen		
	Kan van symmetrische figuren de spiegelas vinden		
	Kan patronen zelf samenstellen		
	Kan regelmaat in patronen herkennen		
	Kan een tekening met een schaduw maken		
	Kan door met een object te manipuleren de vorm van de schaduw veranderen		
	Kan activiteiten, handelingen, en gebeurtenissen chronologisch ordenen	Kan het dagritme globaal aangeven vanuit de eigen leefwereld ($4\frac{1}{2}$ - 5)	
	Hanteert begrippen als vroeger, later, nu, een tijdje geleden, straks, toen, morgen, vandaag en gisteren		

Figuur 6. Matrix vergelijking gegevens (voorbereidend) rekenen

4.4.2 Deelvraag c en d

Wat zijn de overeenkomsten tussen deze lijsten?

Wat zijn de verschillen tussen deze lijsten?

Het antwoord op deze vragen wordt opgesplitst in:

- de onderdelen van (voorbereidend) taal;
 - ✓ praten en luisteren
 - ✓ risicofactoren
- de onderdelen van (voorbereidend) lezen en spellen;
 - ✓ verhalen
 - ✓ klanken en letters
 - ✓ krabbelen en schrijven
 - ✓ risicofactoren
- de onderdelen van (voorbereidend) rekenen
 - ✓ tellen en rekenen
 - ✓ meten en wegen
 - ✓ ruimte en vormen
 - ✓ risicofactoren

De overeenkomsten en verschillen op de onderdelen van (voorbereidend) taal zijn:

- ✓ praten en luisteren: Op dit onderdeel komt een aantal gegevens redelijk overeen, te weten het begrijpen en gebruiken van woorden (woordenschat) en een samenhangend verhaal kunnen vertellen. De andere gegevens zijn per registratie verschillend.
- ✓ risicofactoren: Op de signaleringslijst van de Gabriëlschool zijn een aantal risicofactoren benoemd, de andere registraties hebben hier geen apart kopje voor opgenomen.

De overeenkomsten en verschillen op de onderdelen van (voorbereidend) lezen en spellen zijn:

- ✓ verhalen: Op de vier lijsten die vergeleken worden zijn de meeste gegevens op meer dan één lijst terug te vinden. Er zijn gegevens die redelijk overeenkomen op drie of vier lijsten. Dat zijn de gegevens: kind is bekend met de leesrichting; kind begrijpt een voorgelezen verhaal en heeft plezier in lezen en voorlezen. De andere gegevens komen alleen op één lijst of twee lijsten voor.
- ✓ klanken en letters: De gegevens die redelijk overeen komen op drie of vier lijsten zijn: woorden in een zin onderscheiden; woorden in klankgroepen verdelen; eindrijm en beginrijm herkennen en toepassen; analyse van m-k-m woorden; synthese van m-k-m woorden; weet dat klanken gekoppeld zijn aan letters en kan enkele letters benoemen. De andere gegevens komen alleen op één lijst of twee lijsten voor.
- ✓ krabbelen en schrijven: Op dit onderdeel is een aantal gegevens dat redelijk overeen komt op drie of vier lijsten: kent het onderscheid tussen lezen en schrijven en 'schrijft' functionele teksten. De andere gegevens komen alleen op één lijst of twee lijsten voor. Opvallend is dat de Andreasschool op dit onderdeel geen gegevens in haar ontwikkelingslijn heeft staan.
- ✓ risicofactoren: De risicofactoren op het gebied van (voorbereidend) lezen en spellen worden door twee scholen duidelijk aangegeven in de registratie. Drie onderdelen: plezier in schrijven, letterkennis en het leren van willekeurige koppelingen, worden

door drie of vier scholen bijgehouden. De andere gegevens komen op één of twee van de lijsten voor.

De overeenkomsten en verschillen op de onderdelen van (voorbereidend) rekenen zijn:

- ✓ tellen en rekenen: De gegevens die overeenkomen op drie of vier lijsten zijn: kent de telrij tot 5/10, telt terug vanaf 10, kan aanwijzend tellen tot 5/10/20, kan overweg met erbij en eraf situaties t/m 10, kent de cijfers t/m 10. Daarnaast is er nog een negental gegevens dat op één of twee van de lijsten voorkomt.
- ✓ meten en wegen: De gegevens die overeenkomen op drie of vier lijsten zijn: seriatie, classificatie en hanteren begrippen. Een ander drietal gegevens komt op één of twee van de lijsten voor.
- ✓ ruimte en vormen: dit onderdeel komt alleen voor in de registratie van Kleuterplein (Bijlhout, Menne & Van der Zouw, 2008) en van de Vuurvogel, waarbij de Vuurvogel een zevental gegevens heeft opgenomen en Kleuterplein (Bijlhout, Menne & Van der Zouw, 2008) tot achttien verschillende gegevens komt.
- ✓ risicofactoren: Op geen van de lijsten is een onderdeel risicofactoren opgenomen. Een risicofactor dat wel in de lijsten is te vinden bij het onderdeel tellen en rekenen; moeite met (synchroon) tellen.

Voor een overzicht van de verschillen en de overeenkomsten kunnen de matrixen vergelijking gegevens (voorbereidend) taal (figuur 4), vergelijking gegevens (voorbereidend) lezen en spellen (figuur 5) en vergelijking gegevens (voorbereidend) rekenen (figuur 6) in paragraaf 4.4.1 geraadpleegd worden.

4.5 Onderzoeksvraag 4

Wat zijn de bevindingen van de leerkrachten met de huidige signaleringslijsten/voortgangsregistratie op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen?

Het antwoord op deze onderzoeksvraag wordt uitgewerkt in paragraaf 4.5.1 voor deelvraag a, paragraaf 4.5.2 voor deelvraag b, paragraaf 4.5.3 voor deelvraag c, paragraaf 4.5.4 voor deelvraag d en paragraaf 4.5.5 voor deelvraag e.

De vragenlijst waarop de antwoorden van de deelvragen a, b, c en d gebaseerd is, werd ingevuld door drie leerkrachten van groep 1 en 2 van de Gabriëlschool en door twee leerkrachten van groep 1 en 2 van de Vuurvogel, terwijl de vragenlijst aan drie leerkrachten van de Gabriëlschool en vier leerkrachten van de Vuurvogel was verstrekt. Dit betekent een respons van 100% van de leerkrachten van de Gabriëlschool en 50% van de leerkrachten van de Vuurvogel.

De vragenlijst waarop het antwoord van deelvraag e is gebaseerd werd ingevuld door drie leerkrachten van groep 3 van de Gabriëlschool en door twee leerkrachten van groep 3 van de Vuurvogel, terwijl de vragenlijst aan vier leerkrachten van de Gabriëlschool en aan drie leerkrachten van de Vuurvogel werd voorgelegd. Dit betekent een respons van 75% van de leerkrachten van de Gabriëlschool en een respons van 67% van de leerkrachten van de Vuurvogel.

4.5.1 Deelvraag a

Welke gegevens moeten er volgens de collegae in een registratie op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen voor groep 1 en 2 staan?

De antwoorden zijn opgenomen in figuur 7.

Welke gegevens	Leerkrachten groep 1 en 2
(voorbereidend) taal	spreken: verstaanbaarheid, woordgebruik en zin gebruik. luisteren: houding, begrip, praten luisteren, woordenschat, de dingen die in onze lijsten staan, de einddoelen van de ontluikende geletterdheid voor groep 1 en/of 2 met voorbeelden erbij.
(voorbereidend) lezen en spellen	Interesse in boeken, interesse om met lezen bezig te zijn, visuele en auditieve leesvoorwaarden, spellen: kan iets op papier zetten en/of het kind is uit zichzelf bezig met schrijven, dingen die in onze lijsten staan, boekoriëntatie, klanken en letters, fonologisch bewustzijn, fonemisch bewustzijn en letterkennis, krabbelen en schrijven: relatie gesproken en geschreven taal, functies van de geschreven taal, de doelen die behaald moeten worden met korte voorbeeldvragen erbij, vooral letterherkenning, analyse en synthese van woorden.
(voorbereidend) rekenen	Tellen (ook of het kind met inzicht telt, slim telt), getallen (lezen en toepassen), rekenkundige begrippen, vergelijken, classificeren, reeksen maken, handelen in situaties, de dingen die in onze lijsten staan, opzeggen telrij, werken met telbare hoeveelheden, erbij en eraf, meer, minder, getalsymbolen, seriëren, de einddoelen van groep 1 en/of 2, getalbegrip, tellen op allerlei manieren.
Figuur 7. Antwoorden op een open vraag over de gegevens die er volgens de collegae in een voortgangsregistratie/signaleringslijst voor groep 1 en 2 staan (N=5).	

4.5.2 Deelvraag b

Welke informatie leveren de huidige signaleringslijsten van groep 1 en 2 op voor het beoordelen van ontwikkelingsachterstanden en –voorsprongen?

De antwoorden zijn opgenomen in figuur 8.

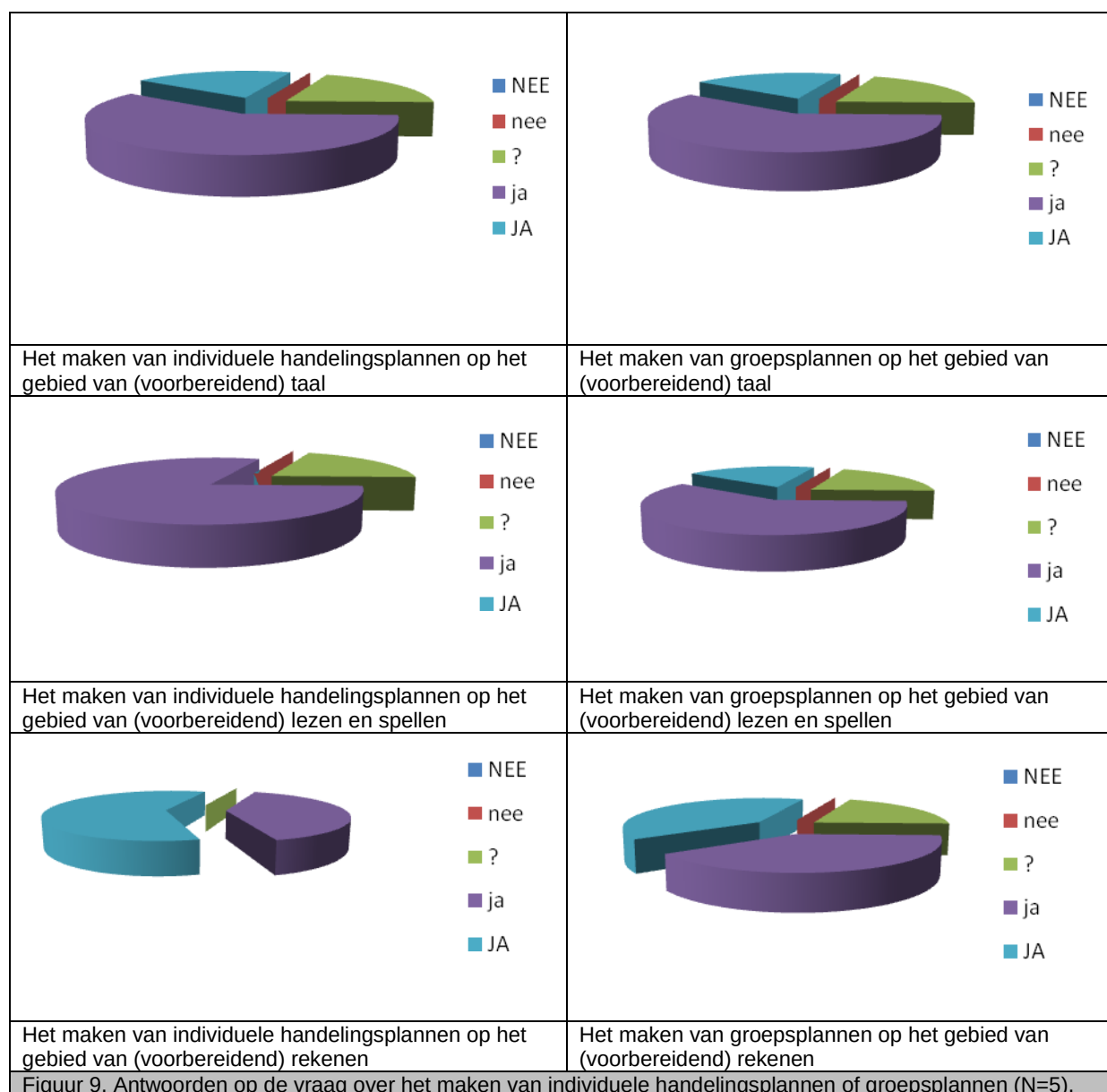
Welke gegevens	Leerkrachten
(voorbereidend) taal	Verhaalbegrip, zinsbouw en specifieke risicofactoren worden bekeken, is het vroeg afgerond of juist erg laat, kind niet alleen beoordelen op de invullijst, taalbewustzijn (auditief), vermelding van de einddoelen van groep 2, nog geen gezamenlijke lijst voor taal.
(voorbereidend) lezen en spellen	Taalbewust (auditief) speciale risicofactoren, zien van verschillen, boekoriëntatie, relatie tussen gesproken en geschreven taal, functies van geschreven taal, is het vroeg afgerond of juist erg laat, kind niet alleen beoordelen op de invullijst, zien van verschillen, weinig want alles is gebaseerd op de tussendoelen beginnende geletterdheid, nog geen gezamenlijke lijst voor lezen en spellen.
(voorbereidend) rekenen	Tellen, vormen benoemen, kleuren benoemen, classificeren, seriëren, is het vroeg afgerond of juist erg laat, kind niet alleen beoordelen op de invullijst, we zijn een lijst aan het ontwikkelen, meer hulp (individueel of in kleine groepjes) voor kinderen die boven of onder het gemiddelde zitten.
Figuur 8. Antwoorden op een open vraag over de informatie die de huidige lijsten opleveren voor het beoordelen van ontwikkelingsachterstanden en –voorsprongen (N=5).	

4.5.3 Deelvraag c

Wordt de verkregen informatie gebruikt voor het maken van handelingsplannen en/of groepsplannen?

Het antwoord op deze vraag is af te lezen in figuur 9.

In de cirkeldiagrammen zijn de antwoorden verwerkt over het maken van individuele handelingsplannen en groepsplannen. Onder de diagrammen staat vermeldt of het gaat om individuele handelingsplannen of groepsplannen op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen of (voorbereidend) rekenen.

4.5.4 Deelvraag d

Is de informatie die voor het maken van individuele handelingsplannen en/of groepsplannen uit de signaleringslijst/voortgangsregistratie verkregen voldoende of ontbreken er onderdelen?

Het antwoord op deze deelvraag is opgesplitst in de volgende onderdelen:

- Het maken van individuele handelingsplannen op het gebied van (voorbereidend) taal
- Het maken van groepsplannen op het gebied van (voorbereidend) taal
- Het maken van individuele handelingsplannen op het gebied van (voorbereidend) lezen en spellen
- Het maken van groepsplannen op het gebied van (voorbereidend) lezen en spellen
- Het maken van individuele handelingsplannen op het gebied van (voorbereidend) rekenen
- Het maken van groepsplannen op het gebied van (voorbereidend) rekenen.

- Drie van de vijf leerkrachten van groep 1 en 2 geven aan dat ze voor het maken van individuele handelingsplannen op het gebied van (voorbereidend) taal onvoldoende informatie hebben. De gegevens die zij missen zijn: kritisch luisteren, woordenschat, spreekvaardigheid en gegevens uit afgenomen toetsen zoals de woordenschattoets van Cito taal. Verder missen zij een gezamenlijke lijst.
- Vier van de vijf leerkrachten van groep 1 en 2 geven aan dat ze voor het maken van groepsplannen op het gebied van (voorbereidend) taal onvoldoende informatie hebben. De gegevens die zij missen voor het maken van groepsplannen zijn: kritisch luisteren, woordenschat, spreekvaardigheid de gegevens uit de afgenomen Citotoets en het dyslexieprotocol. Verder geeft men aan te weinig praktische handvatten en materialen te hebben en een gezamenlijke lijst te missen.
- Drie van de vijf leerkrachten van groep 1 en 2 geven aan dat ze voor het maken van individuele handelingsplannen op het gebied van (voorbereidend) lezen en spellen onvoldoende informatie hebben. De gegevens die zij missen zijn: schriftoriëntatie zoals het zien van zinnen, woorden, letters, eerste en laatste woord maar dit alles ook auditief kunnen aangeven, gegevens uit de Citotoetsen en het dyslexieprotocol, en een gezamenlijke lijst.
- Drie van de vijf leerkrachten van groep 1 en 2 geven aan dat ze voor het maken van groepsplannen op het gebied van (voorbereidend) lezen en spellen onvoldoende informatie hebben. De gegevens die zij missen zijn: schriftoriëntatie en het auditief kunnen aangeven, gegevens uit de toetsen en het dyslexieprotocol. Verder wordt het gemis aan praktische handvatten en materialen benoemd.
- Twee van de vijf leerkrachten van groep 1 en 2 geven aan dat zij onvoldoende informatie hebben voor het maken van individuele handelingsplannen op het gebied van (voorbereidend) rekenen. De gegevens die zij missen zijn: kan het kind slim en handig opereren met hoeveelheden en vraagstukjes en gegevens uit de Citotoets Ordenen.
- Drie van de vijf leerkrachten van groep 1 en 2 geven aan dat zij onvoldoende informatie hebben voor het maken van groepsplannen op het gebied van (voorbereidend) rekenen. De gegevens die zij missen zijn: dezelfde als bij het maken van individuele handelingsplannen en praktische handvatten en materialen.
- Aanvullende opmerkingen van de leerkrachten van groep 1 en 2:
 - ✓ Voor handelingsplannen worden ook vaak de Cito gegevens en het dyslexieprotocol gebruikt
 - ✓ De huidige lijsten van de Gabriëlschool zijn aardig compleet en Kleuterplein heeft te kleine stapjes
 - ✓ De formulieren van Kleuterplein zo aanpassen dat het werkbaar wordt,
 - ✓ Benieuwd naar het resultaat van dit onderzoek.

4.5.5 Deelvraag e

Raadplegen de leerkrachten van groep 3 de signaleringslijsten van groep 1 en 2 en welke gegevens zijn hierbij belangrijk?

De vijf leerkrachten van groep 3 die de vragenlijst ingevuld hebben, beantwoorden de vraag of ze de registratie van groep 1 en 2 raadplegen allen met 'JA' of 'ja'.

De gegevens die zij aangeven te raadplegen, zijn opgenomen in figuur 10.

Welke gegevens	Leerkrachten groep 3
(voorbereidend) taal	Letterkennis, rijmen, hakken en plakken, specifieke risicofactoren, woordenschat en Cito taal voor kleuters maar ook de aantekeningen van de observaties van de kleuterjuffen, spreekvaardigheid, logopedische hulp, problemen oren, achtergrond kind, articulatie en zinsbouw.
(voorbereidend) lezen en spellen	Visuele discriminatie, boekoriëntatie, verhaalbegrip, functies taal, taalbewustzijn, zinsbouw, auditieve discriminatie, letterkennis, behoefte aan lezen van woorden en zinnen.
(voorbereidend) rekenen	Tellen, seriëren, cito ordenen en observatiegegevens, herkenning van getalsymbool, getalbegrip. Resultatief tellen, tijd en ruimte.
Figuur 10. Antwoorden op open vragen over het raadplegen van de registratie van groep 1 en 2 (N=5)	

4.5.6 Semigestructureerd interview met de intern begeleiders

Tijdens dit onderzoek heeft ook een semigestructureerd interview plaatsgevonden met de intern begeleiders. De intern begeleiders geven beiden aan dat ze het belangrijk vinden dat de ontwikkeling van de kinderen van groep 1 en 2 geregistreerd wordt.

Zij geven hierbij aan dat de registratie van belang is om:

- ✓ in de gaten te houden of de kinderen zich voldoende ontwikkelen
- ✓ het onderwijsaanbod af te stemmen op die ontwikkeling
- ✓ te bepalen of er zich bijzonderheden voordoen
- ✓ om een duidelijk beeld te kunnen geven over de ontwikkeling van de kinderen aan de leerkrachten van groep 3.

Een samenvatting van dit interview is te vinden in figuur 11.

Welke gegevens	Intern begeleiders
(voorbereidend) taal	Passieve en actieve woordenschatontwikkeling, luisterhouding, begripsvorming op het gebied van gesproken teksten en begrippen, de gegevens moeten berusten op de tussendoelen van groep 1 en 2. De huidige lijsten moeten herzien worden, tips zijn welkom!
(voorbereidend) lezen en spellen	Interesse in voorlezen of zelf lezen, fonemisch bewustzijn, rijmen, eerste/laatste klank, hakken en plakken van woorden, letterherkenning en schriftoriëntatie, de gegevens moeten berusten op de tussendoelen van groep 1 en 2. Invented spelling moet plaats krijgen in signalering.
(voorbereidend) rekenen	Getalrij tot 20 heen en terug, doortellen, buurtallen, synchroon tellen, resultatief tellen, begrippen, rubriceren, classificeren, seriëren, reeksen leggen, benoemen, cijfers kennen en gebruiken, koppeling hoeveelheid en getal, de gegevens moeten berusten op de tussendoelen van groep 1 en 2 , waaronder meten en meetkunde. Wat moeten de kinderen beheersen als ze naar groep 3 gaan? Dit onderdeel is momenteel in ontwikkeling. Ook hier: tips zijn welkom.
Figuur 11. Antwoorden vragen tijdens semigestructureerd interview over de inhoud van de registratie van groep 1 en 2 (N=5).	

4.6 Informatie over 'passend onderwijs' in het schoolplan

In het kader van het onderzoek is uit het schoolwerkplan van beide scholen informatie samengevat over 'passend onderwijs'. Onder passend 'onderwijs' wordt 'onderwijs op maat' verstaan, dus onderwijs dat aansluit bij de ontwikkelingsbehoeften van de kinderen.

4.6.1 'Passend onderwijs' op de Gabriëlschool

In de uitgangspunten van de school ligt de zorg op maat besloten, hiermee geeft de school aan dat de kinderen recht hebben op ontwikkeling in eigen tempo en naar eigen

mogelijkheden. Om deze zorg te bieden worden eventuele ontwikkelingsstoornissen in een vroeg stadium gesignaleerd, de leerkrachten observeren dagelijks de kinderen om na te gaan hoe ze spelen, werken en leren, zodat zij weten hoe ze de kinderen verder moeten stimuleren en helpen. De ontwikkeling van de kinderen wordt gevolgd door middel van het invullen van een signaleringslijst. Als blijkt dat een kind een leerprobleem heeft, kan de school het lesprogramma meer afstemmen op het kind. Dit kan door te werken in een klein groepje van kinderen met hetzelfde niveau of door het uitvoeren van een individueel handelingsplan. Ook (hoogbegaafde) leerlingen die sterk boven het gemiddelde presteren moeten tot hun recht komen in het onderwijs. Dit kan door de lesstof te verrijken.

4.6.2 'Passend onderwijs' op de Vuurvogel

Bij het onderwijs wil men zorgen voor een ononderbroken ontwikkelingslijn en gaat men uit van hoge verwachtingen passend bij elk kind. De school biedt het kind de mogelijkheid om in eigen tempo, passend bij de eigen begaafdheid, een basispakket binnen de verschillende leer- en vormingsgebieden te doorlopen. Daarnaast biedt de school de kinderen desgewenst een eigen programma aan. Dit programma kan een eigen leerlijn zijn of verrijkingsstof. Daarvoor is het nodig dat de leerkrachten de ontwikkeling van de kinderen systematisch volgen en signaleren welke problemen kinderen ondervinden in het leer- en ontwikkelingsproces. Met behulp van een goed leerlingvolgsysteem met genormeerde toetsen hebben zij zicht op de ontwikkeling van alle kinderen. De leerkrachten stellen aan de hand van de verzamelde gegevens handelingsplannen op om het onderwijs aan te passen aan de behoeften van leerlingen. In de toekomst worden deze handelingsplannen voor een groot deel vervangen door groepsplannen.

5. Conclusies en aanbevelingen

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden in paragraaf 5.2 conclusies getrokken naar aanleiding van de resultaten uit hoofdstuk 4. Deze conclusie wordt gevolgd door een reflectie op de uitkomsten in paragraaf 5.3. In paragraaf 5.4 volgen punten ter discussie, Deze discussiepunten monden uit in de aanbevelingen voor het maken van een aangepaste registratie op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen in paragraaf 5.5. In paragraaf 5.6 worden suggesties voor verder onderzoek beschreven en in paragraaf 5.7 wordt een plan voor het delen van de aanbevelingen gepresenteerd. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met paragraaf 5.8, de nabeschuiving op dit praktijkgerichte onderzoek.

5.2 Conclusies

Dit praktijkonderzoek is ontstaan vanuit de verlegenheidssituatie waarin gevraagd werd naar een vernieuwde registratie voor het bijhouden van de ontwikkeling van de kinderen van groep 1 en 2 op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen. Daarbij moest rekening gehouden worden met de literatuur, de kerndoelen en de tussendoelen, 'passend onderwijs' en de mening vanuit de praktijk. Daarna werden de leerkrachten van groep 1, 2 en 3 en de intern begeleiders betrokken bij het onderzoek. Aan het eind van het onderzoek moest duidelijk zijn welke gegevens in een registratie opgenomen worden.

Het registreren van de ontwikkeling van de kinderen van groep 1 en 2 is van belang omdat de leerkracht hierdoor zicht heeft op de normale ontwikkeling maar ook op de ontwikkeling van kinderen die dreigen achter te raken, op kinderen met speciale risicofactoren en op kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong, blijkt uit de literatuur. Dit wordt bevestigd door de leerkrachten. In de huidige registratie worden niet altijd specifiek de risicofactoren benoemd, een aantal leerkrachten heeft hier wel behoefte aan. De leerkracht kan 'passend onderwijs' aanbieden door te anticiperen op de gegevens uit de registratie en het onderwijsaanbod hier op af te stemmen. Vanuit de literatuur is gebleken dat door het plegen van vroegtijdige interventies, voornamelijk vanaf groep 2, de kinderen optimale kansen krijgen in het onderwijs. Door het aanbieden van uitdagingen aan kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong krijgen ook deze kinderen onderwijs in de zone van hun naaste ontwikkeling.

De literatuur op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen loopt niet altijd parallel met de kerndoelen. Het blijft dus van belang bij het ontwikkelen en/of beoordelen van een registratie de literatuur en de kerndoelen naast elkaar te houden. Deze vergelijking is in hoofdstuk 4 beschreven.

Bij een aantal gegevens, ongeveer de helft, is er vanuit de literatuur een leeftijd of een groep te benoemen waarop het kind een bepaald onderdeel in de ontwikkeling dient te behalen, deze leeftijd of groep biedt houvast bij het beoordelen van een ontwikkelingsachterstand of –voorsprong.

Er is een behoorlijke verscheidenheid in de gegevens die zijn opgenomen in de huidige registratie van de scholen, terwijl de leerkrachten van groep 1 en 2 duidelijk aangeven wat ze verwachten van een registratie op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen. De leerkrachten van groep 3 maken ook gebruik van de registratie van groep 1 en 2 en geven aan welke gegevens zij daarbij

raadplegen. De intern begeleiders hebben ook hun steentje bijgedragen om inzicht te krijgen in de inhoud van een registratie voor de ontwikkeling van de kinderen van groep 1 en 2. Hierdoor kunnen er aanbevelingen geformuleerd worden die draagvlak hebben vanuit de leerkrachten van groep 1, 2 en 3, de intern begeleiders, de kerndoelen en de literatuur.

5.3 Reflectie op de conclusies

Bovenstaande conclusies zijn belangrijk voor het ~~ontwikkelen of her~~ontwikkelen van een registratie voor het bijhouden van de ontwikkeling van de kinderen op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen die wordt gedragen door de achtergrondinformatie uit de literatuur, de kerndoelen en de meningen van de leerkrachten van groep 1, 2 en 3 en de intern begeleiders. Het bijhouden van de registratie moet immers gedaan worden door de leerkrachten van groep 1 en 2. Als de leerkrachten de registratie als zinvol ervaren, staan ze hier ook achter en wordt de weerstand die zij soms hebben tegen een registratie (het zou onder andere ten koste van het spelen met de kinderen gaan) weggenomen of verminderd. Het bieden van 'passend onderwijs' krijgt door een overdachte registratie handvatten, mede door het maken van individuele handelingsplannen en groepsplannen.

5.4 Discussie

Het registreren van de ontwikkeling van de kinderen van groep 1 en 2 op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen kost tijd van de leerkracht en vraagt iets van de organisatie van het onderwijs. Er zijn gegevens die vanuit observaties ingevuld kunnen worden, maar er zijn ook gegevens die één op één met de kinderen moeten worden getoetst en daar moet tijd voor vrijgemaakt worden. Het is dus van belang het nut van het registreren van de ontwikkeling van de kinderen bij de leerkrachten van groep 1 en 2 aan te geven. De leerkrachten kunnen samen, met behulp van de resultaten uit dit onderzoek, besluiten welke gegevens ze opnemen in een registratie.

De ontwikkeling van de kinderen die via de registratie wordt bijgehouden moet ook geanalyseerd worden. Leerkrachten moeten in staat zijn tot het maken van individuele handelingsplannen en groepsplannen, dit in het overleg met de intern begeleider of de collegae van andere groepen 1 en 2. Het bepalen van de noodzaak van interventies is een kwestie van afstemming op de onderwijsbehoeften van het kind en ook hier is overleg met de intern begeleider of de collegae zinvol. Naast de gegevens uit de registratie blijft het totale beeld van een kind een rol spelen in deze beslissing.

In dit proces moet het belang van het bieden van 'passend onderwijs' aan het kind centraal staan.

5.5 Aanbevelingen

Op grond van zowel de literatuurstudie als wel het onderzoek in de praktijk zou ik willen komen tot de volgende aanbevelingen:

Bij het samenstellen van een registratiemethode voor het volgen van de ontwikkeling van de kinderen van groep 1 en 2 op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen dient men rekening te houden met de kerndoelen en tussendoelen. Daarnaast geeft de beschrijving in de literatuur over de ontwikkeling op genoemde gebieden houvast, vanuit deze beschrijving is duidelijk wat de leerkrachten van de kinderen kunnen en moeten verwachten.

Door de risicofactoren specifiek te benoemen in een registratie op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen wordt

het opsporen van kinderen met een ontwikkelingsachterstand of een ontwikkelingsstoornis inzichtelijk gemaakt. Deze risicofactoren zijn ontleend aan de literatuur.

Het vermelden van de leeftijd of de groep waarop een kind een leerdoel bereikt zou moeten hebben, geeft de leerkracht houvast bij het beoordelen van de ontwikkeling van de kinderen. Ook geeft het zicht op de kinderen die achter dreigen te raken en op de kinderen die een voorsprong hebben.

De matrixen (voorbereidend) taal (figuur 12), (voorbereidend) lezen en spellen (figuur 13) en (voorbereidend) rekenen (figuur 14) zijn te gebruiken als denkkader voor het bepalen van de inhoud van een registratie. In deze matrixen zijn alle onderzoeksgegevens samengebracht. Deze matrixen zijn te vinden in bijlage 5, 6 en 7.

De gegevens uit de registratie kunnen ingezet worden om het onderwijsaanbod aan te passen aan de ontwikkeling van de kinderen. Hierbij zijn individuele handelingsplannen en groepsplannen een geëigend hulpmiddel. Het bieden van 'passend onderwijs' is geënt op een signalerings- of volgsysteem.

Kortom: 'Een goed systeem voor observatie en registratie van de ontwikkeling van alle kinderen vormt de kern van de zorgstructuur' (Van den Bosch & De Jaeger, 2005, p. 24)

5.6 Suggesties voor verder onderzoek

Op de scholen die bij dit onderzoek betrokken zijn, de Gabriëlschool en de Vuurvogel, is men bezig met het ontwikkelen van een vernieuwde versie van de registratie van de ontwikkeling van de kinderen van groep 1 en 2. Het zal een proces worden van ontwikkelen en herzien. Onderzoek naar de bevindingen van het werken-met een aangepaste registratie zal nodig zijn. Ook is het van belang om de ontwikkeling van het maken van groepsplannen te blijven koppelen aan de registratie en telkens te kijken of de informatie verkregen uit de registratie voldoet.

5.7 Delen van de aanbevelingen

De leerkrachten van groep 1 en 2 van de Gabriëlschool hebben gevraagd of ik, ondanks de wisseling van baan, dit onderzoek wilde afronden. Ik leg de bevindingen uit dit onderzoek voor aan de bouwcoördinator van de onderbouw, zij is verantwoordelijk voor de gang van zaken in de groepen 1 en 2. Momenteel is zij met zwangerschapsverlof.

Op de Vuurvogel heeft de intern begeleider van de groepen 1 en 2 mij gevraagd of ik het komend schooljaar bereid ben om als 'ervaringsdeskundige' het project ten aanzien van het bijstellen van de registratie van ontwikkeling van de kinderen van groep 1 en 2 te begeleiden, evenals de consequenties die deze aanpassingen kunnen opleveren voor de onderwijspraktijk.

5.8 Nabeschuiving

Wat begon met de vraag om de signaleringslijst van de Gabriëlschool te vergelijken met de voorgangsregistratie van Kleuterplein (Bijlhout, Menne & Van der Zouw, 2008) om te komen tot een werkzame, nieuwe signaleringslijst, werd een praktijkgericht onderzoek.

De ontdekkingstocht in de literatuur, de combinatie met kerndoelen, leeftijd en groep heeft mijn kennis van de ontwikkeling van de kinderen van groep 1 en 2 vergroot.

Het inzetten van interventies heeft voor mij een duidelijk doel gekregen: de kinderen alle kansen geven die zij in het onderwijs nodig hebben. Kinderen met een

ontwikkelingsvoorsprong hebben ook recht op 'passend onderwijs', het bieden van maatwerk is voor mij een uitdaging om te voorkomen dat ze gaan onderpresteren. Voor het bieden van 'passend onderwijs' aan de kinderen van groep 1 en 2 kan een zorgvuldig samengestelde registratie voor mij een belangrijk hulpmiddel zijn.

Literatuurlijst

- Aerden, I., Coenen, A., De Bruyckere, G., Depondt, L., Derijcke, C., Kog, M., Moons, J., Vanden Bussche, E. & Vandeormael, R. (2000). *Procesgericht kindvolgssysteem voor kleuters. Achtergrond & Praktijksuggesties*. Leuven: Centrum voor Ervaringsgericht Onderwijs.
- Balans. (z.d.). *Wat is dyslexie?* Verkregen op 27 maart 2011, van <http://www.steunpuntdyslexie.nl/wat-is-dyslexie>
- Bosman, A. (2008). *Pedagogische wetenschap: Koorddans en Kunst en Kunde*. Radbouduniversiteit Nijmegen.
- Braams, T., & Bosman, A.M.T. (2000). Goed onderwijs doet ertoe. De beloning van een preventieve en vroeg interveniërende aanpak is groot. *Tijdschrift voor Remedial Teaching*, 3, 6-12.
- Bronkhorst, J.B.M., Eimers, T., Embrechts, M., Franken, M.C., Goorhuis-Brouwer, S.M., Hakvoort, F.J.,... Van Widenfelt, B.M. (2010). *Spraak, taal en leren*. Houten: Bon Stafleu van Loghum.
- Bijlhout, M., Menne, J., & Van der Zouw, K. (2008). *Kleuterplein*. 's Hertogenbosch: Malmberg.
- Carroll, J. M., Snowling, M. J., Hulme, C., & Stevenson, J. (2003). The development of phonological awareness in preschool children. *Developmental Psychology*, 39(5), 913-923.
- Carter, M., & Kemp, C. (2005). Identifying skills of promoting successful inclusion in kindergarten. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*. Maart 2005; 30(1), 31-44.
- Cavanaugh, C.L., Kim, A., Wanzek, J., Vaughn, S. (2004). Kindergarten reading intervention for at-risk students: Twenty years of research. *Learning Disabilities: A Contemporary Journal*, 2(1), 9-21.
- Eleveld, M., Van Vliet, C., & Van den Bos, K. (2004). Interventie bij kleuters met een risico op dyslectie. In: *Leven met dyslexie*. pp. 51-64. Van den Bos, K. & Verhoeven, L. (Ed.) (2004) Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Eschoolnews. (2007, september 2007). Data driven decision making. Geraadpleegd op 11 november 2010 via <http://www.youtube.com/watch?v=-Hbww6AC7wo>
- Goorhuis-Brouwer, S. M. (2004). Kinderlijke ontwikkeling: van spelen naar leren. *Tijdschrift voor orthopedagogiek*, 43 (2004). 67-74.
- Goorhuis – Brouwer, S. (2006). Mogen peuters nog peuteren en kleuters nog kleuteren? *De wereld van het jonge kind*, januari 2006, 132-136.
- Goorhuis – Brouwer, S. (2009). Moedertaalontwikkeling en leren lezen een paar apart. *Mensenkinderen*, 118, september 2009, 3-6.
- Goorhuis – Brouwer, S. (2007). Gereviseerde Minimum Spreeknormen. Verkregen op 27 februari 2011, van <http://www.simea.nl/vhz/artikelen/2007/2007-5-artikel-2.pdf>
- Harinck, F. (2009). *Basisprincipes Praktijkonderzoek*. Amersfoort-Apeldoorn: Garant.
- International Reading Association (1998). Learning to read and write: developmentally appropriate practices for young children. *The Reading Teacher*, vol. 52, 193-215.
- International Reading Association (2000) Position Statement: Making a difference means making it different. Honoring children's rights to excellent reading instruction Delaware; International Reading Association.

- Luinge, M.R., Post, W.J., Wit, H.R., & Goorhuis-Brouwer, S. M. (2006). The Ordering of Milestones in Language Development for Children From 1 to 6 Years of Age. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*. October 2006; vol. 49, 923–940.
- Nelissen, J. (2004). Kinderen die niet leren rekenen. *Volgens Bartjens*, jaargang 24, nr. 1, 4-10.
- Routman, R. (2003). *Reading Essentials*. Portsmouth: Heinemann.
- Ruijsenaars, A.J.J.M., Van Luit, J.E.H., & Van Lieshout, E.C.D.M. (2004). *Rekenproblemen en dyscalculie*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Smits, A., & Braams, T. (2006). *Dyslectische kinderen leren lezen*. Boom: Meppel.
- Tule inhouden & activiteiten (z.d.). Verkregen op 11 mei 2011, van <http://tule.slo.nl>
- Van den Bosch, A., & De Jager, B. (2005) *Kijk! Groep 1-2. Praktisch hulpmiddel voor het observeren en registreren van de ontwikkeling bij vier- tot zesjarigen*. Middelburg: RPCZ Educatieve Uitgaven.
- Van der Aalsvoort, G.M., van der Sluis, M.J., Kegel, C.A.T., Broos, C.A., & van der Hoeven-van Doornum, A. (2007). Toe zijn aan formeel onderwijs. De rol van kind- en omgevingsfactoren bij de bepaling van schoolrijpheid. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek, Ontwikkelingspsychologie en Kinderpsychiatrie*, 32, 75-87.
- Van Kuyk, J.J. (1996). *Taal voor kleuters*. Handleiding. Arnhem: Cito.
- Van Kuyk, J.J. (1997). *Ordenen*. Handleiding. Arnhem: Cito.
- Van Luit, J. E.H. (2009). *De ontwikkeling van tellen en getalbegrip bij kleuters*. Utrecht: PO Raad.
- Van Luit, J.E.H. & Van de Rijt, B.A.M. (2009). *Utrechtse Getalbegrip Toets Revised*. Doetinchem: Graviant.
- Vernooy, K. (2004). *Alle kinderen vlot leren lezen*. Amersfoort: CPS.
- Wentink, H., Verhoeven, L., & Van Druenen, M. (2008). *Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 1 en 2*. Expertisecentrum Nederlands.

Bijlage 1:

Vragenlijst 'Signaleringslijsten/voortgangsregistratie groep 1 en 2' voor de leerkrachten van groep 1 en 2

Handleiding bij de vragenlijst:

Deze vragenlijst wordt gebruikt voor het praktijkgerichte onderzoek van Engelen van Westing, student Master Special Educational Needs uitstroomprofiel Remedial Teacher. Het onderzoek richt zich op de voortgangsregistratie in de groepen 1 en 2. Tijdens dit onderzoek wordt het belang van het noteren van de ontwikkeling van de kinderen op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen geïnventariseerd, evenals de onderdelen die inzicht geven in die ontwikkeling. Daarnaast wordt onderzocht of de signaleringslijsten/voortgangsregistratie zicht geven op kinderen die interventies nodig hebben en kinderen waar uitdagingen voor gecreëerd moeten worden. De gegevens die voortkomen uit deze vragenlijst worden betrokken bij het maken van aanbevelingen voor de inhoud van signaleringslijsten/voortgangsregistratie groep 1 en 2.

Deze vragenlijst wordt voorgelegd aan de leerkrachten van groep 1 en 2.

Deze vragenlijst bevat open vragen en meerkeuzevragen en de invulling hiervan neemt vijftien tot twintig minuten in beslag.

De resultaten van de vragenlijst worden in mei 2011 verwerkt en worden daarna geanonimiseerd.

Korte uitleg van de antwoordmogelijkheden:

NEE	Je bent het absoluut niet eens met de vraag/stelling.
nee	Je bent het gedeeltelijk niet eens met de vraag/stelling.
?	Je kunt geen duidelijk antwoord geven op de vraag/stelling.
ja	Je bent het gedeeltelijk eens met de vraag/stelling.
JA	Je bent het absoluut eens met de vraag/stelling.

Omcirkel het antwoord van jouw keuze.

1. Welke gegevens moeten er in een signaleringslijst/voortgangsregistratie op het gebied van (voorbereidend) taal staan?

.....

.....

.....

2. Welke gegevens moeten er in een signaleringslijst/voortgangsregistratie op het gebied van (voorbereidend) lezen en spellen staan?

.....

.....

.....

3. Welke gegevens moeten er in een signaleringslijst/voortgangsregistratie op het gebied van (voorbereidend) rekenen staan?

.....

.....
.....
4. Welke informatie leveren de huidige signaleringslijsten/voortgangsregistratie van groep 1 en 2 op voor het beoordelen van ontwikkelingsachterstanden en -voorsprongen op het gebied van (voorbereidend) taal op?

.....
.....
.....

5. Welke informatie leveren de huidige signaleringslijsten/voortgangsregistratie van groep 1 en 2 op voor het beoordelen van ontwikkelingsachterstanden en -voorsprongen op het gebied van (voorbereidend) lezen en spellen op?

.....
.....
.....

6. Welke informatie leveren de huidige signaleringslijsten/voortgangsregistratie van groep 1 en 2 op voor het beoordelen van ontwikkelingsachterstanden en -voorsprongen op het gebied van (voorbereidend) rekenen op?

.....
.....
.....

7. Wordt de verkregen informatie op het gebied van (voorbereidend) taal gebruikt voor het maken van individuele handelingsplannen?

NEE

Nee

?

ja

JA

8. Wordt de verkregen informatie op het gebied van (voorbereidend) taal gebruikt voor het maken van groepsplannen?

NEE

nee

?

ja

JA

9. Wordt de verkregen informatie op het gebied van (voorbereidend) lezen en spellen gebruikt voor het maken van individuele handelingsplannen?

NEE

nee

?
ja
JA

10. Wordt de verkregen informatie op het gebied van (voorbereidend) lezen en spellen gebruikt voor het maken van groepsplannen?

NEE
nee
?
ja
JA

11. Wordt de verkregen informatie op het gebied van (voorbereidend) rekenen gebruikt voor het maken van individuele handelingsplannen?

NEE
nee
?
ja
JA

12. Wordt de verkregen informatie op het gebied van (voorbereidend) rekenen gebruikt voor het maken van groepsplannen?

NEE
nee
?
ja
JA

13. Is de informatie uit de signaleringslijsten/voortgangsregistratie voor het maken van individuele handelingsplannen op het gebied van (voorbereidend) taal voldoende?

JA/NEE
Zo NEE, welke onderdelen ontbreken er dan?

.....
.....
.....

14. Is de informatie uit de signaleringslijsten/voortgangsregistratie voor het maken van groepsplannen op het gebied van (voorbereidend) taal voldoende?

JA/NEE
Zo NEE, welke onderdelen ontbreken er dan?

.....
.....
.....

15. Is de informatie uit de signaleringslijsten/voortgangsregistratie voor het maken van individuele handelingsplannen op het gebied van (voorbereidend) lezen en spellen voldoende?

JA/NEE
Zo NEE, welke onderdelen ontbreken er dan?

.....

.....
.....
16. Is de informatie uit de signaleringslijsten/voortgangsregistratie voor het maken van groepsplannen op het gebied van (voorbereidend) lezen en spellen voldoende?

JA/NEE

Zo NEE, welke onderdelen ontbreken er dan?

.....
.....
.....

17. Is de informatie uit de signaleringslijsten/voortgangsregistratie voor het maken van individuele handelingsplannen op het gebied van (voorbereidend) rekenen voldoende?

JA/NEE

Zo NEE, welke onderdelen ontbreken er dan?

.....
.....
.....

18. Is de informatie uit de signaleringslijsten/voortgangsregistratie voor het maken van groepsplannen op het gebied van (voorbereidend) rekenen voldoende?

JA/NEE

Zo NEE, welke onderdelen ontbreken er dan?

.....
.....
.....

19. Heb je nog aanvullende opmerkingen die belangrijk kunnen zijn voor dit onderzoek?

.....
.....
.....

Bedankt voor het invullen van de vragenlijst.

De ingevulde vragenlijst graag voor 15 mei 2011 retourneren aan:

Engelien van Westing

S1030832@studentwindesheim.nl

Bijlage 2:

Vragenlijst 'Signaleringslijsten/voortgangsregistratie groep 1 en 2' voor de leerkrachten van groep 3

Handleiding bij de vragenlijst:

Deze vragenlijst wordt gebruikt voor het praktijkgerichte onderzoek van Engelen van Westing, student Master Special Educational Needs uitstroomprofiel Remedial Teacher. Het onderzoek richt zich op de voortgangsregistratie in de groepen 1 en 2. Tijdens dit onderzoek wordt het belang van het noteren van de ontwikkeling van de kinderen op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen geïnventariseerd, evenals de onderdelen die inzicht geven in die ontwikkeling. Daarnaast wordt onderzocht of de signaleringslijsten/voortgangsregistratie zicht geven op kinderen die interventies nodig hebben en kinderen waar uitdagingen voor gecreëerd moeten worden. De gegevens die voortkomen uit deze vragenlijst worden betrokken bij het maken van aanbevelingen voor de inhoud van signaleringslijsten/voortgangsregistratie groep 1 en 2.

Deze vragenlijst wordt voorgelegd aan de leerkrachten van groep 3.

De vragenlijst bevat open vragen en meerkeuzevragen en de invulling hiervan neemt ongeveer tien minuten in beslag.

De resultaten van de vragenlijst worden in mei 2011 verwerkt en worden daarna geanonimiseerd.

Korte uitleg van de antwoordmogelijkheden:

NEE	Je bent het absoluut niet eens met de vraag/stelling.
nee	Je bent het gedeeltelijk niet eens met de vraag/stelling.
?	Je kunt geen duidelijk antwoord geven op de vraag/stelling.
ja	Je bent het gedeeltelijk eens met de vraag/stelling.
JA	Je bent het absoluut eens met de vraag/stelling.

Omcirkel het antwoord van jouw keuze.

1. Raadpleeg je de signaleringslijsten/voortgangsregistratie van groep 1 en 2?

NEE
nee
?
ja
JA

Opmerking: Indien je vraag 1 met ja of JA hebt beantwoord ga je door naar de volgende vragen.

Indien je vraag 1 met ?, nee of NEE hebt beantwoord zijn de vragen 2 t/m 8 niet meer van toepassing.

2. Welke gegevens uit voortgangsregistratie/signaleringslijsten van groep 1 en 2 op het gebied van (voorbereidend) taal raadpleeg je als je meer over de ontwikkeling van een kind op het gebied van taal wilt weten?

.....

.....
.....
3. Welke gegevens op het gebied van (voorbereidend) taal mis je in de
signaleringslijsten/voortgangsregistratie van groep 1 en 2?

.....
.....
.....
4. Welke gegevens uit voortgangsregistratie/signaleringslijsten van groep 1 en 2 op het
gebied van (voorbereidend) lezen en spelling raadpleeg je als je meer over de ontwikkeling
van een kind op het gebied van lezen en spelling wilt weten?

.....
.....
.....
5. Welke gegevens op het gebied van (voorbereidend) lezen en spelling mis je in de
signaleringslijsten/voortgangsregistratie van groep 1 en 2?

.....
.....
.....
6. Welke gegevens uit voortgangsregistratie/signaleringslijsten van groep 1 en 2 op het
gebied van (voorbereidend) rekenen raadpleeg je als je meer over de ontwikkeling van een
kind op het gebied van rekenen wilt weten?

.....
.....
.....
7. Welke gegevens op het gebied van (voorbereidend) rekenen mis je in de
signaleringslijsten/voortgangsregistratie van groep 1 en 2?

.....
.....
.....
8. Heb je nog aanvullende opmerkingen die belangrijk kunnen zijn voor dit onderzoek?

Bedankt voor het invullen van de vragenlijst.

De ingevulde vragenlijst graag voor 15 mei 2011 retourneren aan:
Engelien van Westing
S1030832@studentwindesheim.nl

Bijlage 3:

Semigestructureerd interview met de intern begeleider over de 'Signaleringslijsten/voortgangsregistratie groep 1 en 2'

Korte uitleg bij dit interview:

De antwoorden van dit interview worden gebruikt voor het praktijkgerichte onderzoek van Engelen van Westing, student Master Special Educational Needs uitstroomprofiel Remedial Teacher.

Het onderzoek richt zich op de voortgangsregistratie in de groepen 1 en 2. Tijdens dit onderzoek wordt het belang van het noteren van de ontwikkeling van de kinderen op het gebied van (voorbereidend) taal, (voorbereidend) lezen en spellen en (voorbereidend) rekenen geïnventariseerd, evenals de onderdelen die inzicht geven in die ontwikkeling. Daarnaast wordt onderzocht of de signaleringslijsten/voortgangsregistratie zicht geven op kinderen die interventies nodig hebben en kinderen waar uitdagingen voor gecreëerd moeten worden. De gegevens die voortkomen uit dit interview worden betrokken bij het maken van aanbevelingen voor de inhoud van signaleringslijsten/voortgangsregistratie groep 1 en 2.

Dit semigestructureerde interview wordt gehouden met de intern begeleider van de Vuurvogel en de Gabriëlschool. De antwoorden op de vragen worden in mei 2011 verwerkt en worden daarna geanonimiseerd.

Rollen interviewer:

- Vragensteller (is het antwoord relevant, voldoende helder en voldoende compleet?)
- Regisseur (grote lijn bewaken)
- Gastvrouw (respectvolle en aandachtige houding)

Interviewschema:

Ik ga een aantal vragen stellen over de signaleringslijsten/voortgangsregistratie van groep 1 en 2. Hierbij maak ik gebruik van een aantal gestructureerde vragen, maar daarnaast wil ik graag, naast deze vragen, van jou te weten komen wat jij van de signaleringslijsten/voortgangsregistratie voor groep 1 en 2 vindt.

1. Waarom wordt de ontwikkeling van de kinderen van groep 1 en 2 geregistreerd?

2a. Welke gegevens moeten er volgens jou in een signaleringslijst/voortgangsregistratie op het gebied van (voorbereidend) taal staan?

2b. Welke gegevens moeten er volgens jou in een signaleringslijst/voortgangsregistratie op het gebied van (voorbereidend) lezen en spellen staan?

2c. Welke gegevens moeten er in een signaleringslijst/voortgangsregistratie op het gebied van (voorbereidend) rekenen staan?

3a. Welke informatie op het gebied van (voorbereidend) taal wordt volgens jou gebruikt voor het maken van individuele handelingsplannen?

Is deze informatie voldoende of ontbreken er nog onderdelen?

3b. Welke informatie op het gebied van (voorbereidend) lezen en spellen wordt volgens jou gebruikt voor het maken van individuele handelingsplannen?

Is deze informatie voldoende of ontbreken er nog onderdelen?

3c. Welke informatie op het gebied van (voorbereidend) rekenen wordt volgens jou gebruikt voor het maken van individuele handelingsplannen?

Is deze informatie voldoende of ontbreken er nog onderdelen?

4a. Welke informatie op het gebied van (voorbereidend) taal gebruikt wordt volgens jou gebruikt voor het maken van groepsplannen?

Is deze informatie voldoende of ontbreken er nog onderdelen?

4b. Welke informatie op het gebied van (voorbereidend) lezen en spellen gebruikt wordt volgens jou gebruikt voor het maken van groepsplannen?

Is deze informatie voldoende of ontbreken er nog onderdelen?

4a. Welke informatie op het gebied van (voorbereidend) rekenen gebruikt wordt volgens jou gebruikt voor het maken van groepsplannen?

Is deze informatie voldoende of ontbreken er nog onderdelen?

5. Heb je nog aanvullende opmerkingen die belangrijk kunnen zijn voor dit onderzoek?

Nederlands

Mondeling onderwijs

Kerdoel 1

De leerlingen leren informatie te verwerven uit gesproken taal. Ze leren tevens die informatie, mondeling of schriftelijk, gestructureerd weer te geven.

Kerdoel 2

De leerlingen leren zich naar vorm en inhoud uit te drukken bij het geven en vragen van informatie, het uitbrengen van verslag, het geven van uitleg, het instrueren en bij het discussiëren.

Kerdoel 3

De leerlingen leren informatie te beoordelen in discussies en in een gesprek dat informatief of opiniërend van karakter is en leren met argumenten te reageren.

Schriftelijk onderwijs

Kerdoel 4

De leerlingen leren informatie te achterhalen in informatieve en instructieve teksten, waaronder schema's, tabellen en digitale bronnen.

Kerdoel 5

De leerlingen leren naar inhoud en vorm teksten te schrijven met verschillende functies, zoals: informeren, instrueren, overtuigen of plezier verschaffen.

Kerdoel 6

De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het lezen van school- en studieteksten en andere instructieve teksten, en bij systematisch geordende bronnen, waaronder digitale bronnen.

Kerdoel 7

De leerlingen leren informatie en meningen te vergelijken en te beoordelen in verschillende teksten.

Kerdoel 8

De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het schrijven van een brief, een verslag, een formulier of een werkstuk. Zij besteden daarbij aandacht aan zinsbouw, correcte spelling, een leesbaar handschrift, bladspiegel, eventueel beeldende elementen en kleur.

Kerdoel 9

De leerlingen krijgen plezier in het lezen en schrijven van voor hen bestemde verhalen, gedichten en informatieve teksten.

Taalbeschouwing, waaronder strategieën

Kerdoel 10

De leerlingen leren bij de doelen onder 'mondeling taalonderwijs' en 'schriftelijk taalonderwijs' strategieën te herkennen, te verwoorden, te gebruiken en te beoordelen.

Kerdoel 11

De leerlingen leren een aantal taalkundige principes en regels. Zij kunnen in een zin het onderwerp, het werkwoordelijk gezegde en delen van dat gezegde onderscheiden. De leerlingen kennen:

- regels voor het spellen van werkwoorden;
- regels voor het spellen van andere woorden dan werkwoorden;

Kerdoel 12

De leerlingen verwerven een adequate woordenschat en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden. Onder 'woordenschat' vallen ook begrippen die het leerlingen mogelijk maken over taal te denken en te spreken.

Rekenen/wiskunde

Wiskundig inzicht en handelen

Kerdoel 23

De leerlingen leren wiskundetaal gebruiken.

Kerdoel 24

De leerlingen leren praktische en formele rekenwiskundige problemen op te lossen en redeneringen helder weer te geven.

Kerdoel 25

De leerlingen leren aanpakken bij het oplossen van rekenwiskundeproblemen te onderbouwen en leren oplossingen te beoordelen.

Getallen en bewerkingen

Kerdoel 26

De leerlingen leren structuur en samenhang van aantallen, gehele getallen, kommagetallen, breuken, procenten en verhoudingen op hoofdlijnen te doorzien en er in praktische situaties mee te rekenen.

Kerdoel 27

De leerlingen leren de basisbewerkingen met gehele getallen in elk geval tot 100 snel uit het hoofd uitvoeren, waarbij optellen en aftrekken tot 20 en de tafels van buiten gekend zijn.

Kerdoel 28

De leerlingen leren schattend tellen en rekenen.

Meten en meetkunde

Kerdoel 32

De leerlingen leren eenvoudige meetkundige problemen op te lossen.

Kerdoel 33

De leerlingen leren meten en leren te rekenen met eenheden en maten, zoals bij tijd, geld, lengte, omtrek, oppervlakte, inhoud, gewicht, snelheid en temperatuur.

Bijlage 5: Matrix (voorbereidend) taal

Kern- doel	literatuur	Signaleringslijst Gabriëlschool	Voortgangsregistratie Kleuterplein	Signaleringslijst de Vuurvogel	Ontwikkelingslijn Andreasschool
Praten en luisteren					
1 12	Semantiek, het begrijpen van de betekenis van woorden en zinnen (IB)	<u>Woordgebruik;</u> <u>Woordenschat;</u> <u>Luisterhouding, begrip;</u> Kritisch luisteren	Begrijpt informatie van anderen; Kent en gebruikt de basiswoorden; Leert en gebruikt snel nieuw geleerde woorden	(3)	Actieve woordenschat; Passieve woordenschat
1 2	Pragmatiek, leren omgaan met de expressieve, representatieve, controlerende en sociale functie van de taal		Kind reageert duidelijk op een ander; Past communicatieve functies toe, zoals groeten, bedanken, vraag stellen		
1			Neemt initiatief om met andere kinderen een gesprek te voeren; Neemt actief deel aan gesprekken		
2	Enkelvoudige zinnen (80 % van de kinderen met 4 jaar)			Spreekt in uitgebreide enkelvoudige zinnen met een eenvoudige structuur (4 - 4½ jaar)	
2		De bedoeling is alleen duidelijk in bepaalde situaties			
2		Praat over zichzelf in de ik-vorm			
2	Lange, ook samengestelde zinnen (90 % van de kinderen met 5 jaar)			Spreekt in samengestelde zinnen met een eenvoudige structuur (4½ - 5 jaar)	
2	Verhaaltje navertellen aan de hand van plaatjes (5½ jaar) en 90 % verstaanbaar (5½ jaar)			Vertelt verhaal/ gebeurtenis in enkele zinnen (4½ - 5 jaar)	Navertellen verhaal (groep 1 en groep 2)
2	Goed gevormde en samengestelde zinnen (5½ jaar)	Spreekvaardigheid, zinsbouw (3)		Spreekt in goed gevormde, ook samengestelde zinnen (5 - 5½ jaar)	
2				Concreet taalgebruik (5 - 5½ jaar)	
2				Eenvoudige werkwoordsvervoegingen zijn goed (5 - 5½ jaar)	
2		Kan een samenhangend verhaal vertellen	Kind drukt zich goed uit in een verhaal	Kan een samenhangend verhaal van meerdere zinnen	

				vertellen (5½ - 6 jaar)	
2	De syntaxis, een logische zinsopbouw			Logische ordening, gevarieerde woordkeus (5½ - 6 jaar) (3)	
2				Morfologie (verbuiging van woorden; woordgebruik en zinsbouw zijn juist (6 - 6½ jaar)	
3			Kan eigen mening verwoorden; Reageert op mening van ander		
3			Vertelt over resultaat eigen werk		
Risicofactoren (3)					
	Er is sprake van een vertraagde of afwijkende taalontwikkeling	Is er sprake van een vertraagde spraak/ taalontwikkeling?			
	Tweetalig				
	Problemen met gehoor			(3)	
	Zijn er problemen met de fonologie?	Gaat het kind naar logopedie?		(3)	
	Andere problemen	Zijn er duidelijke woordvindingsproblemen? Heeft het kind moeite met verbaal gegeven opdrachten?			
Figuur 12. Matrix (voorbereidend) taal					

Uitleg figuur 12: In deze matrix zijn horizontaal de verschillende signaleringslijsten/registratiemethodes van de scholen en van Kleuterplein opgenomen.

Verticaal zijn de gegevens van deze signaleringslijsten/registratiemethodes opgenomen. Horizontaal valt af te lezen welke gegevens (ongeveer) overeen komen en welke gegevens variëren. Een aantal gegevens uit de vragenlijsten voor de leerkrachten van groep 1 en 2, de vragenlijsten voor de leerkrachten van groep 3 en de semigestructureerde interviews met de intern begeleiders is verwerkt in deze matrix.

Dit is aangegeven door:

- Vet gedrukte letters: Wat vinden de leerkrachten van groep 1 en 2 belangrijk
- (3) achter het gegeven: een teken dat aangeeft welke gegevens er door de leerkrachten van groep 3 geraadpleegd worden
- (IB) achter een gegeven of in het lege vakje naast het kerndoel: de intern begeleider geeft aan dit gegeven belangrijk te vinden
- Grijze letters: gegevens die gemist worden in de huidige registratie door de leerkrachten van groep 1, 2 en/of 3.

Bijlage 6: Matrix (voorbereidend) lezen en spellen

Kern-doel	literatuur	Signaleringslijst Gabriëlschool	Voortgangsregistratie Kleuterplein	Signaleringslijst de Vuurvogel	Ontwikkelingslijn Andreasschool
Verhalen					
4			Begrijpt dat illustraties en tekst samen een verhaal vertellen	Begrijpt dat illustraties en tekst samen een verhaal vormen	
4	De kinderen begrijpen het 'van links naar rechts' en het 'van boven naar beneden' principe bij het lezen	Is bekend met de leesrichting (groep 2)	Weet dat boeken worden gelezen van voor naar achter, bladzijden van boven naar beneden en regels van links naar rechts	Het kind weet hoe een boek (van voor naar achter), een bladzijde (van boven naar beneden) en een regel (van links naar rechts) worden gelezen.	
4			Kan vertellen over wie, wat, waar en hoe een boek gaat.		
4		Voorspelt verhaal aan de hand van boekomslag (3)	Kan aan de hand van de omslag de inhoud van het boek enigszins voorspellen		
4			Kan vragen bedenken bij boek		
4	De kinderen kunnen het verhaal begrijpen, over het verhaal praten en er vragen beantwoorden	Reageert verbaal; sluit aan bij het verhaal; Begrijpt de taal van voorleesboeken; Kan vragen over tekst beantwoorden (3)	Kan voorleesverhalen volgen en vragen erover beantwoorden	Het kind begrijpt een voorgelezen verhaal	Vragen beantwoorden n.a.v. een verhaal (groep 2)
4			Kan halverwege voorspellingen doen over het verdere verloop van het verhaal	Het kind doet halverwege het verhaal een voorspelling over de verdere afloop	
4		Kan een verhaal spelen terwijl het verteld wordt (groep 2) (3)	Kan een voorgelezen verhaal naspelen		
4			Kan een voorgelezen verhaal navertellen		
4			Kan een tekst betekenis geven op eigen niveau met expliciet gebruik van tekstelementen		
4 9	De kinderen hebben plezier in het voorlezen van verhalen en informatieve teksten (IB)	Het kind is aandachtig bij voorlezen	Heeft plezier in lezen en voorlezen van boeken	Belangstelling in boekjes, vindt het leuk om voorgelezen te worden (4 jaar)	

Klanken en letters					
11			Kent onderscheid tussen vorm en betekenis van de woorden	Het kind ziet verschil tussen vorm en betekenis van woorden (pop is kort, fototoestel is lang)	
11		Kan woorden in een zin onderscheiden	Kan woorden onderscheiden	Kan dezelfde woorden in reeks onderscheiden (6 - 6½)	Hetzelfde woord herkennen
11					Woorden nazeggen, 4 woorden; Zin nazeggen van 5 woorden (groep 1), 7 woorden groep 2
11		Kan woorden in klankgroepen verdelen	Kan lettergrepen onderscheiden	Kan woorden in klankgroepen verdelen (5½ - 6)	Tweeklankwoorden verdelen (groep 1)
11	De kinderen kunnen rijmen en de eerste klank van een woord herkennen (IB)	Kent eindrijm en onzin woorden Kent eindrijm met bestaande woorden (3) Kent beginrijm	Kan rijmwoorden herkennen en toevoegen		Eindrijm herkennen en toepassen (groep 1 en 2); Beginrijm herkennen en toepassen (groep 1 en 2)
11	(IB)	Analyse van m-k-m woorden (3)	Kan klank uitluisteren in een woord; Kan klanken onderscheiden (auditive discriminatie)	Het kind kan een gesproken woord opdelen in klanken (3)	Twee klankvoeten verdelen (groep 2); Drie of meer klankvoeten verdelen (groep 2);
11	(IB)				m-k-m woord hakken (groep 2); beginletter benoemen (groep 2)
11		Synthese van m-k-m woorden (3)	Kan klanken samenvoegen	Het kind kan klankgroepen samenvoegen tot een woord; Het kind kan klanken verbinden tot een woord (6 - 6½) (3)	2 woorden samenvoegen; Klankvoeten samenvoegen; m-k-m woord plakken (groep 2)
11	De kinderen kunnen letters herkennen en klank-letterkoppelingen maken: januari groep 2: minimaal 6 letters juni groep 2: minimaal 12 letters (IB)	Vraagt leerkracht dingen op te schrijven (groep 2) Visuele leesvoorwaarden (3)	Weet dat klanken gekoppeld zijn aan letters; Kent enkele letters	Het kind weet dat klanken corresponderen met verschillende letters; Het kind kan enkele letters benoemen (minimaal 5)	letterkennis
Krabbelen en schrijven					
5	(IB)	Relatie gesproken en geschreven taal	Weet dat gesproken woorden kunnen worden vastgelegd (schrijven)	Het kind weet dat je gesproken woorden kunt opschrijven	
5		Functie van de geschreven taal	Weet dat geschreven woorden kunnen worden uitgesproken (voorlezen)	Het kind weet dat je opgeschreven woorden kunt lezen en uitspreken	

5		Weet dat geschreven taal communicatie is	Kent de communicatieve doelen van geschreven taal		
5		Weet dat je niet kunt lezen als de letters bedekt zijn	Kan vertellen wat lezen en schrijven is	Het kind kent het onderscheid tussen tekenen en schrijven	
5			Kent symbolen uit de klas en de directe leefomgeving en hun betekenis		
5			Is zich bewust van het permanente karakter van geschreven taal		
5 9	De kinderen beginnen letters te schrijven en een aantal woordjes (invented spelling, jan. groep 2).	Is nieuwsgierig naar letters en woorden (groep 2) (3) Kan iets op papier zetten of uit zichzelf bezig met schrijven	'schrijft' functionele teksten zoals lijstjes, briefjes, opschriften en verhaaltjes; Kind maakt zelf boekjes, poster, schema's	Het kind kan bedenken wat het opgeschreven wil hebben en dit dicteren; Het kind schrijft een woord of zin over van een voorbeeld	
Risicofactoren					
	Erfelijkheid: komt er dyslexie voor in de familie?	Is er dyslexie in de familie?		In de familie sprake van dyslexie?	
	Zwakte in de omgaan met taal in het algemeen				
	Zijn er problemen met het klankaspect (fonologische vaardigheden)			Zijn er problemen met het klankaspect? (kleine klankverschillen, rijmen, auditieve synthese enz.)	
	Zijn er problemen met het leren van allerlei willekeurige koppelingen/ afspraken (denk aan onthouden van namen, kleuren, dagen van de week)?	Passief kennen van de primaire kleuren; Actief kennen van de primaire kleuren; Actief kennen van de secundaire kleuren; Passief kennen van kleurnuances; Actief kennen van kleurnuances		Zijn er problemen met het leren van willekeurige koppelingen? (namen en kleuren, rechts en links, dagen van de week, klok-kijkafspraken, versjes, namen van de kinderen uit de klas	Benoemingssnelheid
	Zijn er problemen met het herkennen van lettertekens?	<i>Deze vraag is te beantwoorden met de gegevens naar aanleiding van de letterkennis (3).</i>			
	Is er weinig tot geen belangstelling voor de geschreven taal?	Gaat graag in de lees-schrijfhoek en is daar actief bezig.	Heeft plezier in schrijven en schrijf-handelingen	Belangstelling voor geschreven en gesproken woord (3)	
		Gegevens uit de Cito taal; Gegevens uit dyslexieprotocol			
Figuur 13. Matrix (voorbereidend) lezen en spellen					

Uitleg figuur 13: In deze matrix zijn horizontaal de verschillende signaleringslijsten/registratiemethodes van de scholen en van Kleuterplein opgenomen. Verticaal zijn de gegevens van deze signaleringslijsten/registratiemethodes opgenomen. Horizontaal valt af te lezen welke gegevens (ongeveer) overeen komen en welke gegevens variëren. Een aantal gegevens uit de vragenlijsten voor de leerkrachten van groep 1 en 2, de vragenlijsten voor de leerkrachten van groep 3 en de semigestructureerde interviews met de intern begeleiders is verwerkt in deze matrix.

Dit is aangegeven door:

- Vet gedrukte letters: Wat vinden de leerkrachten van groep 1 en 2 belangrijk
- (3) achter het gegeven: een teken dat aangeeft welke gegevens er door de leerkrachten van groep 3 geraadpleegd worden
- (IB) achter een gegeven of in het lege vakje naast het kerndoel: de intern begeleider geeft aan dit gegeven belangrijk te vinden
- Grijze letters: gegevens die gemist worden in de huidige registratie door de leerkrachten van groep 1, 2 en/of 3.

Bijlage 7: Matrix (voorbereidend) rekenen

Kern-doel	literatuur	Signaleringslijst Gabriëlschool	Voortgangs-registratie Kleuterplein	Signaleringslijst de Vuurvogel	Signaleringslijst Andreasschool
Tellen en rekenen					
26	De telrij tot ongeveer 15 (IB)	Kent het principe van tellen (telt in de goede volgorde); Telrij tot 5; Telrij tot 10 (3)	Kan de telrij opzeggen van 1 t/m 6; Idem van 1 t/m 12;	Zegt de getalrij tot 10 goed op (5 - 5½)	Tellen tot 10 (groep 1); Tellen tot 20 (groep 2)
26			Kan de telrij terug opzeggen van 6 t/m 0; Idem van 10 t/m 0 (groep 3)	Telt terug vanaf 10 (6 - 6½)	Terugtellen vanaf 10 (groep 2)
26	Voorwerpen tellen (vanaf 4 jaar) (IB)	Kan aanwijzend, synchroon, tellen tot 5 (aanwijzend tellen) (3)		Kan hoeveelheden tot 5 met aanwijzen tellen (4½ - 5)	Synchroon tellen tot 10 van links naar rechts (groep 1); Synchroon tellen tot 20 van links naar rechts (groep 2)
26	Resultatief tellen (5 jaar) (IB)	Kan resultatief tellen tot 10 (juiste aantal kunnen zeggen na het tellen) (3)	Kind kan resultatief tellen t/m 6; Idem t/m 12	(3)	
25			Kan aantallen t/m 6 vergelijken en ordenen (meer, minder, evenveel)		hoeveelheden tot 10 vergelijken op meer/ minder/evenveel (groep 2)
26	Verkort tellen (5½ - 6 jaar) (IB)		Verkort tellen t/m 6 Idem t/m 10 (12) (groep 3)		
26					Doortellen /terugtellen vanaf wisselend startpunt (groep 2)
26					De buurtgetallen tot 20 (groep 2)
27	Toepassen van kennis van getallen tot 10 (halverwege groep 2)	Tellen met inzicht, slim tellen; Slim en handig opereren met hoeveelheden en vraagstukjes	Kan overweg met erbijsituaties onder 6; Idem onder 10; Kan overweg met erafsituaties en splitsen over de 6; onder 10/12 (groep 3); Kan aantallen vergelijken en ordenen t/m 10/12 (groep 3)	Kan actief hoeveelheden t/m 5 samenstellen en benoemen en met behulp hiervan erbij- en eraf-vragen t/m 5 in betekenisvolle situaties oplossen (5½ - 6); Idem t/m 10 (6 - 6½)	hoeveelheid bepalen als er 1 af gaat zonder te tellen (groep 2);
26					Herkent getalbeelden t/m 6 direct met dobbelsteenstructuur (groep 2); herkent vingerbeelden tot en met 10 direct (groep 2)
28	Schatten met aantallen objecten tot 10		Kan schatten t/m 10 (12) (groep 3)		

26	(IB)		Kan getalsymbolen 0 t/m 6 herkennen; Idem 7 t/10 (groep 3)	Schrijft de cijfers t/m 10 (6 - 6½) (3)	Koppeling hoeveelheid/getal en getal/hoeveelheid 0 t/m 5 (groep 1); Koppeling hoeveelheid/getal en getal/hoeveelheid 0 t/m 10 (groep 2)
26			Kan getalsymbolen 0 t/m 6 ordenen; Idem 7 t/m 10 (groep 3)		Cijfersymbolen tot 5 op volgorde leggen (groep 1); Cijfersymbolen tot 10 op volgorde leggen (groep 2)
26	Op de hoogte zijn van hoeveelheidsbegrip en dit kunnen passen op concreet materiaal en op papier met aantallen objecten tot 10	Kan koppeling maken van een aantal met het symbool tot 5; Idem tot 10; Idem tot 20;	Kan getalsymbolen 0 t/m 6 koppelen aan hoeveelheden; Kan getalsymbolen 7 t/m 10 koppelen aan hoeveelheden (groep 3)		
Metten en wegen					
23	Seriatie (vanaf ongeveer 5 jaar) (IB)	Kan een reeks naleggen (jongste 2 á 3 / oudste 3 á 4); Kan een serie leggen aan de hand van de begrippen (bijv. van klein naar groot) (3)	Kan objecten op lengte vergelijken en ordenen	Brengt d.m.v. passen en meten rangorde aan (5½ - 6)	
23	Conservatie (vanaf 5 jaar)				
23 25	Correspondentie (vanaf 6 jaar) (IB)			Kan concrete hoeveelheden vergelijken m.b.v. evenveel, meer, minder op basis van 1-1 relaties t/m 8 (5 - 5½); Nauwkeurige vergelijking van hoeveelheden op basis van 1-1 relatie (6 - 6½)	meer / minder/ evenveel (groep 1);
23	Classificatie (vanaf 6 jaar)(IB)	Kan voorwerpen van één dezelfde eigenschap bij elkaar zoeken; Kan voorwerpen met meerdere eigenschappen bij elkaar zoeken;	Kan inhouden vergelijken en ordenen op het oog en via het in elkaar overgieten; Kan gewichten vergelijken en ordenen door wegen op de hand en met de balans	Ordent op grond van één concreet waarneembaar kenmerk (4½ - 5); Kan voorwerpen volgens 2 criteria ordenen (5½ - 6)	
23		Kan voorwerpen vanuit de begrippen bij elkaar zoeken	Hanteert bij het vergelijken en ordenen de begrippen groter-kleiner, langer-korter, dikker-dunner en breder-smaller	Kan concrete hoeveelheden vergelijken m.b.v. veel – weinig t/m 5 (4½ - 5)	
33			Kan lengte afpassen met voor de hand liggende		

			maateenheden als stap, voet en meterstrook		
33			Kan inhoud afpassen of uitscheppen met eenvoudige natuurlijke maten als kopje, beker of lepel		
Ruimte en vormen					
32			Kan werken met eenvoudige plattegronden	Kan eenvoudige voorstellingen vanaf een voorbeeld op papier nabouwen (4½ - 5)	
32			Hanteert op juiste manier begrippen als voor, achter, dichtbij, door, naast	Actieve kennis van voorzetsels als: in, op, naast, onder, boven, uit, enz. (5 - 5½)	
32			Hanteert op juiste manier begrippen rechts en links	Past begrippen links en rechts toe (6 - 6½)	
32			Kan een standpunt innemen en tekenen of verwoorden wat je wel en niet kunt zien		
32			Maakt constructies met vrij materiaal; Idem met constructiemateriaal; Idem met papier		
32			Toont interesse voor objecten en hoe die na zijn te bouwen		
32			Kent elementaire kenmerken van blokken, kubussen en vierkanten		
32			Kan figuren spiegelen		
32			Kan van symmetrische figuren de spiegelas vinden		
32			Kan patronen zelf samenstellen		
32			Kan regelmaat in patronen herkennen		
32			Kan een tekening met een schaduw maken		
32			Kan door met een object te manipuleren de vorm van de schaduw veranderen		
33			Kan activiteiten, handelingen, en gebeurtenissen chronologisch ordenen	Kan het dagritme globaal aangeven vanuit de eigen leefwereld (4½ - 5)	
33			Hanteert begrippen als vroeger,		

			later, nu, een tijdje geleden, straks, toen, morgen, vandaag en gisteren		
33				Kan de dagen van de week en de delen van de dag in goede volgorde benoemen (5 - 5½)	
33				Kan eigen ervaringen naar tijd indelen d.m.v. woorden als straks, later, morgen gisteren (5½ - 6)	
33			Kan tijdsindelingen en tijdspatronen verbinden met gebeurtenissen en activiteiten in eigen leven	Heeft inzicht in hoe een dag en week qua tijd zijn ingedeeld (6 - 6½)	
Risicofactoren					
26	Het ontbreken van de mogelijkheid tot <i>subiteren</i>				
		Gegevens uit de Cito Ordenen (3)			
	Moeite hebben met tellen, vooral met synchroon tellen, op de vingers blijven tellen	Deze risicofactor is af te lezen onder het kopje tellen en rekenen			
Figuur 14: Matrix (voorbereidend) rekenen					

Uitleg figuur 14: In deze matrix zijn horizontaal de verschillende signaleringslijsten/registratiemethodes van de scholen en van Kleuterplein opgenomen. Verticaal zijn de gegevens van deze signaleringslijsten/registratiemethodes opgenomen. Horizontaal valt af te lezen welke gegevens (ongeveer) overeen komen en welke gegevens variëren. Een aantal gegevens uit de vragenlijsten voor de leerkrachten van groep 1 en 2, de vragenlijsten voor de leerkrachten van groep 3 en de semigestructureerde interviews met de intern begeleiders is verwerkt in deze matrix.

Dit is aangegeven door:

- Vet gedrukte letters: Wat vinden de leerkrachten van groep 1 en 2 belangrijk
- (3) achter het gegeven: een teken dat aangeeft welke gegevens er door de leerkrachten van groep 3 geraadpleegd worden
- (IB) achter een gegeven of in het lege vakje naast het kerndoel: de intern begeleider geeft aan dit gegeven belangrijk te vinden
- Grijze letters: gegevens die gemist worden in de huidige registratie door de leerkrachten van groep 1, 2 en/of 3.